

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
ISTORIJOS FAKULTETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ KATEDRA

Sociologijos magistrantės
Mildos Čiužaitės

Magistro darbas

**JAUNIMO TAUTINĖS SAVIVOKOS RAIŠKOS BRUOŽAI:
VILNIAUS PEDAGOGINIO UNIVERSITETO ATVEJIS**

Vadovas: Prof. habil. dr. R. Grigas

Vilnius, 2006

Turinys

IVADAS	3
I. Tautos ir tautiškumo samprata:	5
1.1. Tautos ir tautiškumo samprata užsienio autorių darbuose	6
1.2. Tautos ir tautiškumo samprata lietuvių autorių darbuose	13
II. Tauta ir tautiškumas globalizacijos kontekste	17
III. Jaunimo socializacija ir tautinės savivokos formavimasis	22
IV. VPU studentų tautinės savivokos tyrimo rezultatai	27
4.1. Tautinių tapatumą lemiantys veiksniai	29
4.2. Tautiniai stereotipai ir nuostatos kitataučių atžvilgiu	35
4.3. Tautiškumo išsaugojimą lemiantys veiksniai	39
4.4. Studentų santykis su tautinėmis vertybėmis	41
4.5. Studentų emigracinės ir profesinės nuostatos	47
IŠVADOS	50
SUMMARY	52
LITERATŪRA	53
PRIEDAS	55

IVADAS

XX a. pabaigoje žlugo Sovietų Sąjunga, Lietuva atgavo nepriklausomybę, neseniai įstojome į Europos Sąjungą. Prasidėjo esminiai socialiniai-ekonominiai pertvarkymai. Lietuva perėjo nuo autokratinės valdymo sistemos prie demokratinų institutų kūrimosi. Susikūrė įvairūs politiniai judėjimai, politinės partijos, prasidėjo konkurencinė partijų kova dėl valdžios. Lietuvos visuomenė nuo “deficitinės ekonomikos” ir tuščių parduotuvių lentynų greit perėjo prie palyginti didelio vartojimo gėrybių pertekliaus. Vartojimas mūsų persitvarkančioje visuomenėje tampa vienu iš svarbiausių struktūrizacijos mechanizmų, grupinio ir individualaus gyvenimo stilių pagrindu. Globalinė ir vietinė žiniasklaida, reklama, kino filmai propaguoja vartotojiškus gyvenimo stiliaus modelius, konkrečius vartojimo būdus.

Kasdieniniame gyvenime ryškiai pasikeitė požiūris į tradicines visuomenines, kultūrinės ir etinės normas, kaip visuotines ir būtiną elgesio taisykles. Visuomenėje pastebimas atsakomybės jausmo nykimas, darosi nebeaiškios padarumo ir nuosmukio sąvokos, neretai sunku atskirti kur tiesa, o kur melas. Sumažėjusi moralinių standartų reikšmė pastebima tiek viešame, tiek asmeniniame gyvenime.

Tokioje sudėtingoje socialinių-ekonominių pertvarkymų situacijoje kyla nerimas dėl šalies ateities, dėl nacionalinių vertybių išsaugojimo. Su viltimi ir nerimu žiūrime į jaunimą.

Jaunimas, kaip socialinė grupė, skiriasi nuo kitų amžiaus grupių. Šie skirtumai išryškėja lyginant jaunimo ir vyresnio amžiaus žmonių socialines bei politines nuostatas, aktyvumo lygį, padėtį darbo rinkoje. Jaunimas yra liberalesnių pažiūrų, socialiai ir geografiškai mobilesnis, imlesnis socialiniams pokyčiams, tolerantiškesnis naujoms įtakoms ir patirčiai.

Ypatingą vietą jaunimo tarpe užima akademinis jaunimas. Aukštosiose mokyklose rengiami aukščiausios kvalifikacijos specialistai, visuomenės elitas, kaupiamos mokslo, pažangios minties ir laisvės vertybės, mokomasi visuomenės valdymo, tautinio identiteto išsaugojimo būdų. Šių dienų studentai taps politikais, mokslininkais, gydytojais, mokytojais, kultūros darbuotojais. Nuo akademinio jaunimo pastangų, siekių, požiūrio į darbą ir kitus visuomeninio gyvenimo reiškinius priklausys mūsų valstybės gyvenimas gana netolimoje ateityje.

Deja, tenka pažymėti, kad Lietuvoje, atkūrus nepriklausomybę, aukštos kvalifikacijos darbuotojų galimybės, ypač perspektyvaus jaunimo, nebuvo pakankamai panaudojamos. Daugelis jaunų žmonių emigravo ir ateityje rengiasi emigruoti ir ieškoti darbo užsienyje,

ypač šis procesas paspartėjo atsivėrus sienoms į Europos Sąjungos valstybes. Jau dabar Lietuvoje daugelyje ūkio, mokslo, švietimo, sveikatos apsaugos ir kultūros sričių trūksta aukštos kvalifikacijos specialistų, sugebančių diegti pažangiausias technologijas bei siekti aukštesnio mūsų visuomenės sveikatos apsaugos, mokslo ir kultūros lygio.

Esant tokiai sudėtingai situacijai kyla klausimas dėl Lietuvos ateities. Ar pavyks išsaugoti ir plėtoti mūsų tautines vertybes, mūsų tradicijas, etninę kultūrą, ar pavyks išlaikyti tautinę tapatybę Europos ir pasaulio tautų bendrijoje? Kokia yra studentų tautinės savivokos raiška.

Šiame magistrantūros studijų baigiamajame darbe nagrinėjami Vilniaus pedagoginio universiteto studentų tautinės savivokos raiškos bruožai.

Darbas susideda iš dviejų dalių: teorinės dalies ir sociologinių tyrimų duomenų analizės. Teorinėje dalyje apžvelgiama literatūra tautine tematika, tikslinamos pagrindinės sąvokos, darbo aktualumas ir pagrindinės su tautine savivoka susijusios problemos. Empirinėje dalyje pateikiami VPU studentų anketinės apklausos rezultatai.

Tyrimo aktualumas

Pastaraisiais metais ypač išaugus jaunimo emigracijai, per masines informavimo priemones skverbiantis Vakarų kultūroms, jaunimo tarpe plintantis neraštingumas ir kiti šiandieninėje Lietuvoje vykstantys reiškiniai skatina nuolat tirti jaunimo – kaip labiausiai linkusios pasiduoti naujoms įtakoms visuomenės dalies - tautinę savimonę. Tautiškumo išsaugojimo problema šiais globalizacijos laikais yra ypač aktuali.

Tyrimo objektas – VPU studentų tautinė savivoka.

Tyrimo dalykas – VPU studentų tautinės savivokos bruožai.

Tyrimo tikslas – nustatyti VPU studentų tautinės savivokos būklę ir jos priklausomybę nuo socialinių, ekonominių, politinių ir kultūrinių veiksnių.

Uždaviniai:

- išnagrinėti Lietuvos ir užsienio autorių darbus tautinės savivokos tematika;
- atlikti VPU studentų anketinę apklausą;
- atskleisti VPU studentų požiūrį į tautines vertybes ir jų išsaugojimo būdus.

Hipotezės:

1. Globalizacijos procesai provokuoja tautiškumo tęstinumą.
2. Dauguma VPU studentų menkai domisi tautinių vertybių išsaugojimu.

I. Tautos ir tautiškumo samprata

Prieš nagrinėjant studentų tautinę savivoką, reikėtų apibrėžti “tautos” ir “tautiškumo” sąvokas. Tai svarbu ypač todėl, kad visuomenei keičiantis, modernėjant, tautos ir tautiškumo samprata nuolat transformuojasi ir iki šiol vis dar nėra griežtai suformuluota, pilnai atskleista ir išnagrinėta. Šiame magistro darbe bus apžvelgta kaip “tautą” ir “tautiškumą” supranta šiuolaikiniai lietuvių ir užsienio autoriai, besidomintys šia tematika. Be to bus nagrinėjama, kodėl šie fenomenai yra žmogui reikšmingi ir itin aktualus šiandieninėje mūsų šalies situacijoje.

Apibrėžti giminą “etniškumo” sąvoką yra šiek tiek paprasčiau nei “tautiškumo”. Remiantis tradiciniu antropologiniu požiūriu, etninės grupės pradėjo kurtis genčių konsolidacijos pagrindu. Gentys maišėsi, giminystės ryšius keitė teritoriniai. Pirmosios etninės bendrijos, atsiradusios vergovinėje epochoje, susidarydavo iš kelių, artimų kilme ir kalba genčių. Todėl etniškumas kartais apibrėžiamas kaip **kolektyvinė tapatybė**, grindžiama bendros gyvenamosios teritorijos ir kilmės suvokimu, bendra kalba ir dialektu, kraujo giminyste, bendrais istoriniais kultūriniais mitais bei simboliais, iš dalies morfologinėmis charakteristikomis¹. Sociologijos klasikas M. Weberis etninę grupę aiškino kaip žmonių grupę, įsitikinusią savo bendra prigimtimi (atskirdamas nuo genties, pagrįstos giminystės ryšiais). Ši prigimtis padėjo pagrindus bendruomenei susiformuoti. Tauta, pasak Weberio, reiškia tai, kad tam tikrų bendrijų individai gali išsiugdyti savitą solidarumo suvokimą kitų bendrijų akivaizdoje, ji formuojasi kaip etninės bendrijos politinė tauta².

Pats žodis “tauta” pradėtas vartoti XV amžiuje, kai iš hebrajų kalbos buvo verčiama Biblija. “Tauta” tuo metu vadinta tai, ką hebrajų kalboje reiškė “perėjimą iš vienos kartos į kitą”, “palikuonis”, “ainius”. Šis žodis reiškė prigimtine kokybę. Viduramžiais universitetuose “tauta” vadintos studentų, kilusių iš to paties regiono (provincijos, krašto ar pan.), grupės. Taigi, priklausomybės grupei idėja, pagrįsta skirtingumu nuo kitų, buvo iš esmės aktualizuota daug anksčiau, negu atsirado šiuolaikinė “tautiškumo” ir “tautos” samprata³.

Visuomenei modernėjant, “tautiškumo” samprata po truputį keitėsi, įgaudama vis kitokią prasmę. Nors dabar atsiranda manančių, kad tautiniai ryšiai darosi nebeaktualūs ir

¹ Grigas R. Tautinė savivoka. – Vilnius: Rosma, 2001.

² Weber M. Economy and Society. - New York: Bedminster Press, 1921. – p. 56.

³ Antinienė D. Lietuvos studentijos tautinio tapatumo nuostatos ir raiška. Daktaro disertacija. – Kaunas, 2005. – p. 9.

ateityje iš viso turėtų išnykt, tačiau mokslininkų domėjimasis tauta ir tautiškumu, nenuslūgsta. Netgi priešingai, didėjant visuotinei žmonių migracijai, augant pavojui susiniveliuoti, susilieti į vieną bendrapasaulinę masę – susidomėjimas tautiniu tapatumu vis auga. Domėtis tautiškumo problemomis skatina ir etniniai karai bei konfliktai, o be to vis spartėjantis globalizacijos procesas. Pastaruoju metu atsirado ypač daug sociologinių, antropologinių, istorinių, filosofinių ir kt. studijų, nagrinėjančių tautos, tautiškumo fenomenus. Nemažai užsienio autorių darbų buvo išleista lietuvių kalba: C. Levi-Strausso “Rasė ir istorija” (1992 m.), E. Gellnerio “Tautos ir nacionalizmas” (1998 m.), R. Brubakerio “Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje” (1998 m.), B. Andersono “Įsivaizduojamos bendruomenės” (1999 m.), A. D. Smitho “Nacionalizmas XX amžiuje” (1998 m.), V. Tismaneanu “Išsivadavimo fantazijos: Pokomunistinės Europos mitai, demokratija ir nacionalizmas” (2003 m.) ir kt. Šiuose darbuose nagrinėjamas tautos formavimosi mechanizmas, asmens tautinės tapatybės suvokimas, tautiškumo sampratų įvairovė skirtingose šalyse.

Lietuvoje, nagrinėjant tautos ir tautiškumo problemas sociologiniu aspektu, didžiulį darbą nuveikė R. Grigas, išleidęs visą eilę knygų ir straipsnių šia tema. Tautiškumo problemą nagrinėja ir B. Kuzmickas bei kiti mokslininkai.

1.1. Tautos ir tautiškumo samprata užsienio autorių darbuose

Įvairūs autoriai skirtingai apibūdina tautą nusakančius bruožus. Aiškiai išsiskiria užsienio mokslininkų, pabrėžiančių istorinį tautiškumo tęstinumą ir atskleidžiančių jo santykinę situacinę prigimtį, nuomonės. Tradicinį požiūrį į tautų “senumą” šių dienų autoriai praplečia nauju moderniu bei postmoderniu. Pastaruoju metu galima atrasti įvairių ir net gana prieštaringų tautiškumą aiškinančių teorijų grupavimo modelių, tačiau vieningos, universalios teorijų klasifikacijos kol kas nėra.

A.D. Smitho nuomone, šiuolaikiniai sociologai ir kiti socialinių mokslų atstovai, “tautos” ir “tautiškumo” tyrinėtojai, galėtų būti skirstomi į dvi stovyklas: primordialistus ir modernistus⁴. Modernistai, kuriems atstovauja tokie sociologai kaip pvz., B. Andersonas, aiškiai akcentuoja tautos modernumą. Pats Smithas, remiantis tokia klasifikacija, turėtų būti tikriausiai svarbiausias ir produktyviausias primordialistas – tikintis istoriniu tautiškumo tęstinumu. Jis itin domėjosi tautinės simbolikos (tautinės istorijos personažų, tautinio

⁴ Smith A. D. Nacionalizmas XX amžiuje. – Vilnius: Pradai, 1994. – p. 6.

kraštovaizdžio elementų, tautiškų kultūros motyvų ir pan.) vaidmeniu tautinio tapatumo genezėje. Savo knygoje “Nacionalizmas XX amžiuje” Smithas nacionalizmą aiškina kaip ideologinį judėjimą, siekiant autonomijos, vieningumo ir individualumo tam tikrai socialinei grupei, kurios kai kurie nariai suvokia ją kaip tikrą arba potencialią tautą⁵. Jis subtiliai ir pagrįstai grindžia nacionalizmo atskyrimą nuo fašizmo, rasizmo ir kt.

Pasak Smitho, “svarbiausia nacionalisto tikslas – “tautinis tapatumas” arba “tautiškumas”, istorinės bendruomenės unikalių savybių autentiškos saviraiškos ir brolybės būklė”⁶. Tautiškumo paieškos, autoriaus nuomone, reikalauja ir susitelkimo, ir autonomijos: vidinio emocinio solidarumo ryšių augimo ir naudojimosi pilietinėmis teisėmis, kai dalyvaujama priimant sprendimus. Žmonės turi nepaliaujamai siekti išsaugoti, stiprinti ir suprasti savo tautinį pasaulį. Jie turi saugoti suverenią nepriklausomybę, suleisti šaknis savo gimtojoje žemėje, pasinerti visu savo individualiu tapatumu į istorinės bendruomenės tapatumą.

Primordialistai linkę traktuoti tautas kaip pagrindinius, bazinius socialinius junginius, kaip universalų žmonijos bruožą. Primordialistams priskiriamas taip pat W. Connoras, kuris metė iššūkį modernistams-struktūralistams, vertinantiems tautą vien tik kaip modernizacijos šalutinį produktą. Jis mėgino įrodyti, kad bendros kilmės, giminystės mitai yra lemiami tautiškumo genezėje. Connor darbuose sutinkama idėja apie stiprų semiotinį polinkį, sutelktą į šalies, jaunystės, kraujo, aukos ir pan. sąvokas. Anot Connor, “pasąmoninis tikėjimas grupės kilme ir evoliucija yra svarbus faktorius tautos psichologijoje”⁷. Primordialistai įrodinėja, kad kiekviena tauta kuria savo tautinį tapatumą, atsižvelgdama į stebėjimu įgytą patirtį ir savosios bei kitų tautų stereotipus. Šie stereotipai gali keistis ir vystytis, bet jie suformuoja kolektyvinių mitų ir prisiminimų tinklą ir yra tautinio tapatumo pagrindas. Modernistai gal ir galėtų sutikti su daugeliu iš šių teiginių, bet jie ir tautiškumo sąvoką, ir patį fenomeną priskiria specifiniam modernios visuomenės kontekstui.

Modernistai dar skirstomi į struktūralistus ir dekonstrukcionistas. Struktūralistai supranta tautiškumą kaip gilesnių socialinių mechanizmų, tokių, kaip kapitalizmo, modernios komunikacijos ir industrijos epifenomeną. Vienas pagrindinių sociologijos krypties atstovų, tiriančių tautiškumą, E. Gellneris teigia, kad modernių industrinių ekonomikų mobilios ir tarp šalių besikeičiančios darbo jėgos poreikis skatina kompleksinių, naujų įgūdžių ir socialinės

⁵ Ten pat. – p. 117.

⁶ Ten pat. – p. 118.

⁷ Connor W. Beyond reason: the Nature of the Ethnonational Bond // Ethnic and Racial Studies. – p. 373-389, 1994.

formacijos, išeinančios toliau už šeimos ir giminystės rėmų funkcionavimą⁸. Tokius igūdžius gali suteikti tik visuotinė švietimo sistema, besiremianti plačiais resursais.

Gellneris rašo, kad turėti tautybę nėra natūrali ir neatskirama savybė, nes nei tautos, nei valstybės neegzistuoja visais laikais ir visomis aplinkybėmis. Nacionalizmo šalininkai mano, kad jos yra skirtos viena kitai, tačiau tai nėra tiesa. Prieš tapdamos viena kitai skirta, kiekviena iš jų turėjo atsirasti, o jos atsirado nepriklausomai viena nuo kitos ir atsitiktinai. Valstybė neabejotinai atsirado be tautos pagalbos, o kai kurios tautos tikrai atsirado be savo valstybės palaiminimo⁹.

Dekonstruktionalistams, tokiems, kaip pavyzdžiui B. Andersonas, „tauta“ ir „tautiškumas“ yra dirbtini konstruktai, „kaprizingi įsivaizduojamos bendruomenės įvaizdžiai, kylantys iš naujų žiniasklaidos formų ir plintantys kartu su ekonomine modernizacija“¹⁰. Andersonas teigia, kad „netgi pačios mažiausios tautelės atstovai niekada nepažins daugumos savo tautiečių, nesutiks ir netgi neišgirs apie juos, tačiau kiekvieno jų sąmonėje gyvuoja įvaizdis, kad jie visi susiję“. Toliau autorius tęsia, kad bendruomenė yra įsivaizduojama todėl, kad ji „visuomet suvokiama kaip stipri, horizontaliais ryšiais sutvirtinta bičiulystė“¹¹. Šie Andersono teiginiai yra plačiai cituojami, nors jo modernistinės prielaidos yra šiek tiek problematiškos.

Andersonas neabejotinai daro didžiulę įtaką tautiškumo studijoms, pastebėdamas skirtingas jo modernaus vystymosi stadijas pradedant nuo abiejų Amerikos žemynų, Europos iki galutinio tautos kūrimo etapo Afrikoje, Azijoje ir buvusioje Sovietų Sąjungoje. Tačiau akcentas į tautos dirbtinumą, ko gero, yra pernelyg paprastas ir per daug priklausomas nuo autoriaus mėgstamo studijų objekto – Indonezijos, kuri yra gana specifiškas tautos-valstybės pavyzdys. Pati „įsivaizduojamos bendruomenės“ sąvoka taip pat diskutuotina, nes nors bendruomenės tam tikra prasme ir gali būti „įsivaizduojamos“, bet valstybės, apie kurias jos grupuojasi, yra realios ir geriausias to pavyzdys – paties autoriaus minima Indonezija. Todėl galima sakyti, kad Andersono koncepcija yra šiek tiek skirtinga nuo destrukcionalistų ir ko gero artimesnė instrumentalistams, savo tautiškumo viziją siejantiems su valstybe.

Tikriausiai pats paprasčiausias tautiškumo apibūdinimas siejamas su istoriko E. Hobsbawmo vardu. Jis teigia, kad „nėra tautos definicijos apriori. Bet kokia pakankamai

⁸ Gellner E. Tautos ir nacionalizmas. – Vilnius: Pradai, 1996. – p. 48.

⁹ Ten pat. – p. 21-22.

¹⁰ Anderson B. Įsivaizduojamos bendruomenės (apmąstymai apie nacionalizmo kilmę bei plitimą). – Vilnius: Baltos lankos, 1999. – p. 21.

¹¹ Ten pat. – p. 23.

didelė žmonių grupė, kurios nariai mano save esant tautos nariais ir bus laikoma tauta”¹². Kadangi Hobsdawm laikomas marksistu, o jų baziniai įsitikinimai siejami su klasių konfliktu ir ekonomine visuomenės eksploatacija, tai ko gero jam priimti tautos, kaip galingos jėgos idėją apskritai buvo nelengva. Todėl Hobsdawm mėgina paaiškinti tautiškumą, kaip sąmoningą kapitalistų klasės siekį eskaluoti “netikros sąmonės” idėją tam, kad nukreiptų proletariatą nuo klasių kovos.

Tautiškumo studijų struktūros modelį siūlo kai kurie rusų mokslininkai. Jie skiria tris tautiškumo aiškinimo prieigas; primordialistinę, instrumentalistinę ir konstruktyvistinę. Primordialistines teorijas jie toliau dar skirsto į sociobiologines ir evoliucines-istorines.

Tačiau daug detalesnį, moksliskai argumentuotą tautos ir tautiškumo fenomenus aiškinančių teorijų skirstymą knygoje “Etniškumas ir nacionalizmas”¹³ bei “Tapatybės politika etniniams konfliktams reguliuoti”¹⁴ pateikia N. Statkus. Autorius teorijas skirsto pagal kultūros ir natūros santykio takoskyrą. Kultūralistai, jo nuomone, tautiškumą apibūdina kaip specifinį kultūros reiškinių, o natūralistai – žmoniją vertina kaip tokią pat kaip ir kitos, biologinę rūšį. Kultūralistai paradigmos viduje dar skirstomi į primordialistus, instrumentalistus ir etnosimbolistus, o natūralistai į ekologus ir sociobiologus.

Dar M. Weberis pastebėjo, kad tautinės priklausomybės “objektyvių” kriterijų paieškos yra bergždžios. Jo nuomone tautiškumas nuolat patvirtina savo atsiradimą dirbtinu būdu. Šio Weberio teiginio pagrįstumą iliustruoja ir garsūs šiuolaikiniai empiriniai duomenys, ir fundamentalūs teoriniai darbai, pvz., minėta Andersono monografija. Tačiau laikantis primordialistinių pozicijų išeitų, kad tautiškumas susideda iš tokių “tikrų” ar “objektyvių” bruožų kaip gimimas tam tikroje erdvėje, kalbinėje ar religinėje bendrijoje, turinčioje savitus papročius ir gyvenimo būdą.

Instrumentalistinės tautinės tapatybės teorijos atstovai teigia, kad kiekviena bendruomenė, konstruodama tautinės bendruomenės ribas, naudojami įvairiais kultūros elementais tarsi instrumentais¹⁵. Instrumentalistams (konstruktyvistams) šioje klasifikacijoje, priskiriamas Gellneris. Jo nuomone, nacionalizmo kūrimą įtakoja kultūrinis homogeniškumas. Kiti šios teorijos autoriai teigia, kad tautiškumą individai panaudoja kolektyvinei mobilizacijai tarpusavio politinėje bei ekonominėje konkurencijoje ir kolektyvo riboms palaikyti.

¹² Hobsdawm E. J. *Notions and nationalism since 1780. Programme, myth, reality.* – Cambridge: Cambridge University press, 1990. – p. 71.

¹³ Statkus N. *Etniškumas ir nacionalizmas.* – Vilnius: VU leidykla, 2003.

¹⁴ Statkus N. *Tapatybės politika etniniams konfliktams reguliuoti.* – Vilnius, 2004.

¹⁵ Bath F. *Introduction.* In F. Bath (Ed.), *Ethnic groups and boundaries.* – Boston: Little, Brown, 1969. – p. 18

Šiame tautos ir tautiškumo teorijų modelyje etnosimbolistams priskiriamas A. D. Smithas. Jis, kaip ir kiti šios koncepcijos šalininkai išskiria tokius tautinės bendruomenės tapatumo požymius kaip: 1) kolektyvinį tikrinį vardą, kuris simbolizuoja bendruomenės unikalumą ir atriboja ją nuo kitų bendruomenių, 2) mitą apie bendrą kilmę, kuris sieja visus bendruomenės narius su bendru protėviu, gimimo vieta ir šaknimis, 3) bendrą etnoistoriją, atsiminimus apie sėkmingas kultūrinės bendruomenės generacijas, 4) vieną arba daugiau kultūrinių charakteristikų, padedančių atriboti, atskirti narius nuo ne narių, pvz., kalbą, papročius, religiją, 5) asociaciją, ryšį su istorine teritorija, tėvyne, net jeigu dauguma bendruomenės narių ten nebegyvena, 6) solidarumo jausmą, būdingą bent reikšmingai kultūrinės bendruomenės segmento daliai. Pasak Smitho, šie požymiai sudaro tautos mitų ir simbolių kompleksą, ir jo perdavimas ateities kartoms (ypač kilmės mito), garantuoja tautos išlikimą.

Etnosimbolistai kritikuojami už pastangas redukuoti tautiškumą ir kultūrą. Kaip žinoma, kultūros įvairovė gali ir nesutapti su etniniais skirtumais. Nepaaiškinamas yra ir mitų bei simbolių individualaus reikšmingumo diferenciacija.

P. Van den Berghe'as pasiūlė sociobiologinę etninių ir tautinių ryšių interpretaciją (tauta suprantama kaip išplėstinė giminė). Tautiškumą jis traktuoja kaip giminės atrankos formą – poreikį proteguoti gimines prieš ne gimines ir artimesnius giminaičius prieš tolesnius. Taigi, natūrali atranka tam tikromis aplinkybėmis skatina altruistinį elgesį priklausomai nuo giminingumo lygio tarp sąveikos dalyvių. Tačiau sociobiologija nepaaiškina tautos egzistavimo šiuolaikinėse visuomenėse, kur bendruomenės narių genetinio giminingumo koeficientas labai žemas.

Ekologinės teorijos tautiškumą aiškina kaip žmonių kolektyvinį prisitaikymą įvairiomis elgsenos formomis prie planetos landšaftinės įvairovės. Konkrečiai tautai būdingos elgesio formos sudaro visuminį ekologinį grupės gyvenimo stilių. Kiekviena tauta eksploatuoja aplinkos išteklius naudodamasi savitu stiliumi. Tačiau etninės ribos ne visada sutampa su landšaftinėmis zonomis. Žinoma daugybė pavyzdžių, kai gamtiniame areale gyvena kelios tautinės grupės arba ta pati tauta naudojami skirtingu landšaftu.

Reikia pastebėti, kad nepaisant visų aptartų teorinių konceptualizacijų skirtumų, visos teorijos išlieka vieningos, pripažindamos lemiamą tautos tapatumo, išskiriančio tautą iš kitų tautinių grupių tarpo, vaidmenį.

Nesileidžiant į detales, galima atkreipti dėmesį į tai, kad įvairiuose modeliuose tie patys autoriai kai kada priskiriami netgi šiek tiek skirtingoms studijų kryptims arba jų priskyrimas konkrečiai kryptiai kelia tam tikras abejones. Todėl toliau bus paliesti dar keli tautos ir

tautiškumo aspektai, atspindintys subjektyvią fenomeno pusę, nespraudžiant autorių į konkrečius klasifikacinius rėmus.

Daugelis žmonių mano, kad kiekvienas asmuo turi būti tam tikros tautybės, kaip jis yra tam tikros lyties. Asmens be tautos idėją šiuolaikiniam žmogui suvokti gana sunku. Tačiau tautybė nėra natūrali ir neatskiriama žmogaus savybė. Gellnerį domino kada ir kaip susiformavo tautos. Tautas, jo manymu, pagimdė nacionalizmas. „Nacionalizmo amžius“ – tautų pabudimo bei politinio įsitvirtinimo pradžia. Gellneris įsitikinęs, kad tautų atsiradimo pradžia buvo XIX a. Jis pateikė du tautos apibrėžimus: „du žmonės yra tos pačios tautos, jeigu – tik jeigu – jų yra ta pati kultūra; kultūra savo ruožtu reiškia idėjų, ženklų, asociacijų, elgesio ir bendravimo būdų sistemą; du žmonės yra tos pačios tautos, jeigu – ir tik jeigu – jie pripažįsta vienas kitą priklausant tai pačiai tautai“. Kitaip tariant, tautas sukuria žmogus; tautos yra žmonių įsitikinimų, lojalumo ir solidarumo artefaktai. Gellneris teigia, kad „nacionalizmas nėra tautų savimonės prabudimas: jis išranda tautas ten, kur jų iš viso nėra“¹⁶.

Parastai asmenų kategorija (sakykim, tam tikros teritorijos gyventojai ar, pavyzdžiui, kalbantys tam tikra kalba žmonės) tampa tauta, ir kai jie, šios kategorijos nariai, tvirtai pripažįsta tam tikras tarpusavio teises ir pareigas vienas kitam, dėl jų bendro buvimo jos nariais. Tai, kad jie pripažįsta vienas kitą vienos bendruomenės nariais, ir paverčia juos vienos bendruomenės nariais, ir paverčia juos tauta, - o ne kokie nors kiti bendri požymiai, kad ir kokie jie būtų, kurie skiria šią kategoriją nuo jos narių.

Taigi, galima sakyti, kad daugelyje apibrėžimų atsispindi tautos ir tautiškumo sąlygiškumas, tautinės savivokos subjektyvumas. Jau XIX a. buvo pastebėta, kad tautos sąvoka slypi subjektyviame tautos narių požiūryje į save, į savąjį tapatumą ir tarpusavio priklausomybę. Žmonių rasę ir gentį galima apibūdinti objektyviai, o tautybę žmogus nusako subjektyviai, jai priskirdamas ir save.

Tautiškumo ir tautos sąvokų sąlygiškumą iliustruoja jų skirtinga samprata įvairiose pasaulio šalyse. R. Brubakeris aptaria du priešingus – prancūziškąjį ir vokiškąjį – tautiškumus. Jis akcentuoja kontrastą tarp Prancūzijos politinės ir Vokietijos etnokultūrinės tautiškumo sampratos. Pasak jo, egzistuoja dvi tautos sampratos: pirma, tauta, kaip istoriškai konkretus politinis tikslas, politinė pilietinės bendruomenės (politinė tauta); antra, tauta, kaip natūralus istorinis arba etninis vienetas (etninė tauta)¹⁷.

¹⁶ Gellner E. Tautos ir nacionalizmas. – Vilnius: Pradai, 1996. - p. - 22.

¹⁷ Brubaker R. Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje. – Vilnius, 1998. – p. 53.

Smithas taip pat skiria dvi tautos sąvokos prasmes: tautą, kaip natūralų istorinį vienetą ir tautą, kaip istoriškai konkretų ir politinį tikslą arba idealą¹⁸.

Ir Brubakeris ir Smithas tautos sąvoką traktuoja šiuolaikiškai, akcentuodami ne tik etninę tautą, bet ir tautinę valstybę. Pastarasis rašo, kad “”tautos” nėra tik visko, kas šventa ir “prigimta” ir visko, kas “turi šaknis”, saugyklos. Nacionalizmas politizuoja tautą, paverčia ją “nacionaline valstybe””¹⁹.

Nepaisant minėto tautos “iliuziškumo”, tautiškumas asmeniui kai kada tampa labai reikšmingu. Tautinei savivokai būdingas didžiulis jausminis, energinis potencialas (tai ypač akcentuoja instrumentalistai). Priklausomybė tautinei bendrijai suteikia prasmę jo egzistencijai, nes kiekvienas brandus žmogus siekia išeiti iš savojo Aš ribų ir susijungti su platesniu Mes kontekstu.

Iš Rytų Europos kilęs V. Tismaneanu į “tautos “ ir “tautiškumo” problemą gilinaisi analizuodamas buvusios Sovietų Sąjungos valstybių šiandieninę situaciją. Pasak jo, “naujosiose pokomunistinių šalių priimtose konstitucijose valstybės suvereniteto šaltiniu laikoma daugumą sudaranti etninė tauta, o ne individualus pilietis. Jos yra potencialiai diskriminacinės mažumų atžvilgiu”²⁰. Šiose šalyse, tame tarpe ir Lietuvoje, nacionaliniai diskursai padeda ne tik išsaugoti etninio identiteto jausmą, o ir atgaivinti istorinę mitologiją ir taip užmiršti okupaciją.

Mėgindamas apibrėžti tautos ir nacionalizmo sąvokas, Tismaneanu svarsto, kad “tautos yra ne paprasčiausiai prasimanomos, o įsivaizduojamos bendro suvokimo, jausmų, atminties ir identiteto troškimų pagrindu”²¹. Nacionalizmas (ideologinis mitas), tautos nekuria. Tai, ką sukuria ši mitologija, yra vieningumo jausmas tarp kitais atžvilgiais iš esmės skirtingų grupių bei individų, kuriuos dažniausiai (nors ne visuomet) sieja ta pati teritorija, protėviai, kalbinis identitetas ir kultūrinis palikimas (simboliai, religija, tautosaka ir pan.).

¹⁸Smith A. D. Nacionalizmas XX amžiuje. – Vilnius: Pradai, 1994. – p. 212.

¹⁹Ten pat. – 215.

²⁰Tismaneanu V. Išsivadavimo fantazijos: Pokomunistinės Europos mitai, demokratija ir nacionalizmas. – Vilnius: Mintis, 2003. – p. 123.

²¹Ten pat. – p. 129.

1.2. Tautos ir tautiškumo samprata lietuvių autorių darbuose

Tautiškumo sampratos problema Lietuvoje ypač aktuali buvo lietuvių tautinio atgimimo metu, XX a. pradžioje. Europoje tada vyravo vokiečių filosofo ir psichologo W. Wundto idėjos apie sąmonės tautiškumą ir tautinę sielą. Wundto veikiamas tautiškumą bandė analizuoti vienas pirmųjų lietuvių filosofų R. Bytautas. Plačiau tautiškumo temą gvildeno Vydūnas. Žymūs to meto pedagogai, psichologai, filosofai S. Šalkauskis, J. Vabalas-Gudaitis, A. Maceina ir kiti taip pat domėjosi tautos, tautiškumo, tautinio savitumo problematika.

Vabalas-Gudaitis savo darbuose originalaus tautos apibrėžimo nepateikė. Jis rėmėsi F. A. Brockhauzo žodyne esančiu tautos apibrėžimu: nacija (tauta) yra kolektyvas žmonių, turinčių bendrą kilmę, kalbą, politinį bei kultūrinį išsiplėtojimą ir sąmonę bendros priklausomybės kolektyvui. Šalkauskis galvojo, kad tauta, tai “prigimtoji gyvatos lytis”, kuri “savaime organizuojasi ir sudaro sąlygas išsivystyti pilnutiniam individui”²².

Panašaus požiūrio į tautą laikėsi A. Maceina, teigdamas, kad “kad tauta yra apspręsta pačios prigimties, ji susidaro dėl išvidinio prigimties stūmimo, dėl išvidinio linkimo”. Tautos sąvoką jis mėgino apibrėžti naudodamasis “tautinės individualybės” idėja. Maceina rašė, kad tautinė individualybė yra “išvidinė jungtis, rišanti žmones vieną su kitu ir tuo būdu sukurianti organišką vienetą, vadinamą tauta”²³. Pradžioje, pasak jo, egzistuoja tik rasinė grupė, kuri kultūros dėka tampa tauta, o subrendusi tauta, pasiekusi aukštą civilizacijos lygį, virsta nacija.

Tautą, kaip pastovų įgimtą dalyką traktavo ir vienas iš Lietuvos sociologijos pradininkų – P. Leonas. Jis siūlė du, vienas kitą papildančius tautos apibrėžimus: tauta vadinasi žmonės, kurie turi vieną tradiciją, vienodus papročius, vienodus reikalus ir dažnai vieną kalbą bei supranta savo reikalus ir skirtingumą nuo kitų; tautą sudaro žmonės, kurie užima tam tikrą teritoriją, kalba viena kalba, turi vienodus papročius, vienodas tradicijas, bendrus tautos reikalus, supranta savo skirtingumą nuo kitų ir siekia gyventi valstybinį gyvenimą²⁴.

Tuo laikotarpiu subjektyvaus tautinio apsisprendimo klausimą kėlė M. Romeris, giliausiai analizavęs nacionalizmą. Jo nuomone, lemiamu priklausymo tautai kriterijumi

²² Šalkauskis S. Tautybė, patriotizmas ir lietuvių tautos pašaukimas. – Kaunas, 1928. – p. 9.

²³ Maceina A. Kultūros sintezė ir lietuviškoji kultūra // Židinys, 1939, Nr. 4. – p. 230.

²⁴ Leonas P. Tautiškumas ir nacionalizmas // Kultūra, 1933, Nr. 11-12.

tampa ne objektyvūs tautiškumo požymiai, bet greičiau subjektyvus asmens tautinis apsisprendimas²⁵.

Karo metais ir pokaryje Lietuvoje tautiškumo studijos nutrūko. Tačiau jos buvo tęsiamos emigracijoje. Ypač reikšmingi filosofo J. Griniaus ir sociologo V. Kavolio darbai. Emigrantams, atsidūrusiems Vakarų Europos šalyse, Amerikoje ar kitur, teko iš naujo susidurti su tautinės tapatybės išsaugojimo problema. Todėl išeivių darbai buvo skirti pasaulio lietuvių bendruomenei. Nuolat grėšiančio nutautėjimo pavojus skatino emigravusius mokslininkus akcentuoti laisvą asmens apsisprendimą “tautiniam abejingumui ar tautinei ištikimybei”. Griniaus nuomone, kiekvienas žmogus turi asmeniškai apsispręsti, koks bus jo paties egzistencinis santykis su lietuvybe²⁶.

Kitas tautiškumo tyrinėtojas, rašęs emigracijoje V. Kavolis, tautos sąvokos esmę atskleidė tokiais žodžiais: “tauta yra istorijoje egzistuojanti veiksmų ir reiškinių bendruomenė, bendrai dalyvaujanti savosios moralinės kultūros raidoje ir bendrai atsakinga už moralinius defektus, kuriems ji leido savo istorijoje įsitvirtinti”²⁷.

Lietuvos mokslininkai pastarąjį dešimtmetį taip pat aktyviai prakalbo apie tautinių tyrinėjimų būtinybę. Filosofams tai aktualu sprendžiant žmonių santykių klausimus apskritai, istorikai nagrinėja tautos raidą istorijos tėkmėje, psichologai gilinasi į santykius tarp etninių grupių ir jų narių. Vienas pagrindinių sociologų uždavinių – suprasti tautinio konflikto prigimtį.

Pirmieji darbai tautiškumo tematika Lietuvoje pasirodė kartu su tautiniu atgimimu, 1988 metais. Išleistos knygos “Tautinis mentalitetas” (R. Grigas, 1989), “Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė” (B. Kuzmickas, L. Astra, 1996), “Tautinė savivoka” (R. Grigas, 2001) ir kt. Tautiškumo problemas analizuoja ir humanitarinių, ir socialinių mokslų atstovai, be anksčiau minėtų - A. Matulionis, E. Aleksandravičius, A. Kulakauskas, K. Stoškus ir kiti. 2005 metais VPU buvo išleista mokslinė monografija “Tautinės tapatybės dramaturgija”, kurioje tautos ir tautiškumo problemas skirtingais aspektais nagrinėjo įvairių sričių mokslininkai – sociologai, filosofai, istorikai, ekonomistai ir kt.²⁸.

R. Grigas knygoje “Tautinė savivoka” analizuoja šiuolaikinių mokslininkų tautos ir tautiškumo sampratą, pateikia įvairių autorių tautos bei nacijos apibrėžimus, juos analizuoja, ieškodamas susilietimo taškų ir prieštaravimų. Tautiškumas, jo nuomone, yra “socialumo

²⁵ Romeris M. Valstybė, T. 1. – Vilnius, 1995.

²⁶ Grinius J. Tauta ir tautinė ištikimybė. – Chicago: Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1961.

²⁷ Kavolis V. Žmogus istorijoje. – Vilnius: Vaga, 1994. – p. 6.

²⁸ Tautinės tapatybės dramaturgija: lietuvių tautinis identitetas ir integralumas kintančiame pasaulyje. Sud. R. Grigas. – Vilnius: VPU leidykla, 2005.

atmaina, sietina su kultūra, ypač su etnokultūra: bendravimu, elgsenos normomis, simboliniais ženklais, mąstymo ypatumais, etnokultūrine, etnoistorine atmintimi ir jos tęstinumu. Tautiškumas, išreikšdamas žmogaus identitetą, nusako jo santykį su pasauliu, kitomis tautomis, priklausomybę įsivaizduojamai žmonių bendruomenei, saistomai labiau dvasiniais nei pragmatiniais ryšiais, taip pat išsiskiriančiai savo specifiniais bruožais”²⁹. Autorius daro tokią išvadą, kad tautą ir tautiškumą įmanoma suprasti tik supratus konkretų socialinį kontekstą, kuriame šis darinys bei reiškinys išsiskleidžia.

Grigas pastebi skirtumus, egzistuojančius tarp lietuvių tautos ir valstybės, tautiškumo ir pilietiškumo. Autorius, apžvelgdamas Gellnerio pilietinės visuomenės bei nacionalizmo santykio sampratą, pateikia originalią problemos traktuotę. Pasak jo, “modulinio žmogaus” (modulinis žmogus – asmuo, kuris nesiremia tradicine, jo elgseną apibrėžiančia, sunorminančia kultūra; kuris priklausomai nuo situacijos laisvai konstruoja ir savo mąstymą, ir elgseną) sandara, kuri glaudžiai susijusi su industrine, į ateitį orientuota visuomene, turi du aspektus: pirma, toji sandara daro galimą pilietinės visuomenės egzistavimą, antra, toji sandara būtinai sureikšmina etninį tapatumą. Žmogus pagal savo prigimtį ilgisi pamatinių vertybių, kultūrinio tęstinumo, o tuos dalykus suteikia būtent tautinis tapatumas. Tačiau Lietuvoje, kaip pastebi R. Grigas, atkūrus valstybingumą, tautiškumas nebuvo puoselejamas, netgi priešingai – vis sparčiau ėmė įsitvirtinti antitautinės, kosmopolitinės struktūros³⁰. Kadangi siekiama kuo greičiau įveikti istoriškai susidariusį atotrūkį nuo Vakarų civilizacijai būdingos atviros demokratinės ir pilietinės visuomenės, visas dėmesys sutelkiamas į biurokратиškai suvoktą valstybę ir jos subjektą be tautybės – į pilietį. Tačiau autorius pastebi, jog negalima pamiršti esminio dalyko: ne valstybė yra tautos suverenai, bet atvirkščiai – tauta yra savo valstybės suverenai. Valstybė privalo užtikrinti tautos teisę į etnokultūrinį tęstinumą ir tautinio tapatumo išsaugojimą.

Kitas dabartinis tautos ir tautiškumo tyrėjas V. Leonavičius laikosi tautos, kaip “bendruomenės” apibrėžimo. Tautos nariai, tam tikros kultūros pagrindu, ima tapatintis su konkrečia bendruomene ir išsiskiria iš bendruomenių savo unikaliu tapatumu, vadinamu tautiniu tapatumu³¹. Pasak šio autoriaus, tautinis tapatumas remiasi kultūra ir politine organizacija.

Savarankiško individo apsisprendimo tautos atžvilgiu idėja laikosi ir B. Kuzmickas: “individuali savimonė pasireiškia kaip žinojimas, bet taip pat kaip jausmas – priklausomybės

²⁹ Grigas R. Tautinė savivoka. – Vilnius: Rosma, 2001. – p. 285.

³⁰ Grigas R. Savasties ieškojimas arba laiškas Amerikos lietuviams. – Vilnius: Margi raštai, 2004.

³¹ Leonavičius V. Bendruomenės savimonės raida ir tautos sąvokos reikšmės // Sociologija: minties virsmas, 1999/3 (5). – p. 33-45.

ir atsakomybės jausmas, taip pat kaip valia, nusistatymas priklausyti³²”. Jis išskiria dvi tautos ir tautiškumo sąvokų formavimosi tradicijas: prancūziškąją ir vokiškąją. Prancūziškoji (kuria sudaro ir Anglija, ir JAV) tautą supranta kaip pilietinę individų jungtį. Kitaip tariant, tautiškumą apsprendžia valstybinė priklausomybė, įstatymai, nepaisantys individų etninės kilmės, gimtosios kalbos. Lietuvą Kuzmickas priskiria vokiškajai tradicijai, kuriai priklauso šalys, neturėjusios istorinės valstybingumo tradicijos. Šiuo atveju tautinio bendrumo bei tapatybės sąmonė remiasi kalbos, kultūros, papročių bendrumo, vienodos etninės kilmės suvokimu.

Didelį indelį į etninių mažumų problematikos atskleidimą įnešė N. Kasatkina su kolegomis. Jų darbuose analizuojamos įvairios mažumų adaptacijos variacijos bei strategijos, aiškinama kaip gali būti suprantamos tokios etninių mažumų adaptacijos strategijos kaip integracija, asimiliacija, marginalizacija, separatizmas³³. Pasak N. Statkaus, tauta nėra kultūrinė ar istorinė sąvoka, bet greičiau politinis terminas, kuriuo apibūdinamas etninės bendrijos politinis statusas tarptautinėje sistemoje ir nurodoma, kad šios etninės bendrijos nariai turi kooperatyvines suverenaus ar autonomiško politinio sprendimo teises³⁴.

Nors tautos ir tautiškumo sąvokas apibrėžti vienareikšmiškai sunku, tačiau tauta lieka viena iš svarbiausių socialinės organizacijos kategorijų, o tautiškumas, kaip reiškinys, daro ypač didelę įtaką žmogui ir šiuolaikiniam pasauliui apskritai. Kai kurie tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkai, sprendžiantys tautos ir tautiškumo problemas teigia, kad tauta susiformuoja dėl prigimtinių savybių, kad vienos tautos žmonės yra kilę iš vieno “kraujo”, kiti – kad tauta yra sąlyginis darinys, priklausantis nuo mūsų pačių subjektyvaus tautinio apsisprendimo.

³² Kuzmickas B., Astra L. Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė. – Vilnius, 1996. – p. 19.

³³ Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. – Vilnius: Eugrimas, 2003.

³⁴ Statkus N. Tapatybės politika etniniams konfliktams reguliuoti. – Vilnius, 2004.

II. Tauta ir tautiškumas globalizacijos kontekste

Pasaulyje vykstanti integracija – nenaujas reiškinys. Prekybos, religijos ir kitų procesų dėka ji vyksta jau seniai. Šiuolaikiniai integracijos procesai pasižymi tuo, kad jie yra įgiję globalinį mastą.

Lietuvoje pastaruoju metu itin aktualia tapo viena iš integracijos plotmių – integracija į Europos Sąjungą. Lietuvos įsijungimas į šią bendriją labai svarbus ekonomine ir gynybine prasme, tačiau integruojantis iškyla niveliacijos bei kosmopolizacijos grėsmė. Todėl narystė Europos Sąjungoje ypač išryškino tautiškumo išsaugojimo problemos aktualumą. Kaip ir kai kurių kitų tautų, taip ir Lietuvos žmonės baiminasi tapti kosmopolitiškai betaute visuomene. Nors, kaip rašo R. Grigas, “neobjektyvu, neistoriška manyti, kad nacionalinis tapatumas bus kada nors galutinai užgožtas globališkumo, kosmopolizacijos. Tai prieštarautų gamtos ir socialinės evoliucijos dėsniams”³⁵, tačiau kai kuriems mokslininkams, politikams ir kitiems visuomenės atstovams iškyla klausimas, ar sugebės mažosios tautos, tokios kokia yra Lietuva, susidūrusios su ekonomiškai, politiškai, technologiškai ir kitais atžvilgiais galingesnėmis tautomis, išlaikyti savo tautinį tapatumą?

Globalizaciją kai kurie autoriai apibūdina kaip šiuolaikiniame socialiniame gyvenime būdingą, greitai besiplėtojantį ir nuolat tankėjantį tarpusavio ryšių bei priklausomybės tinklą³⁶. Akcentuojami gana įvairūs minėtų ryšių modalumai: socialinis-institucinis, informacinis, prekių, transporto sistemos, elektroninės komunikacijos ir pan. Šių ryšių dėka daugiau ar mažiau išsitrina valstybių, tautų ir kultūrų ribos.

Taigi, globalizacijos sąvokai būdingas polinkis į apsijungimą, visumiškumą. Pastarasis atsispindi daugelyje globalizacijos procesus apibūdinančių terminų, tokių kaip: “tautų katilas”, “salotų dubuo”, multikultūralizmas ir pan. Vienas žymiausių globalizaciją analizuojančių mokslininkų R. Robertsonas pastebi paradoksą, kad globalizacija tik išryškina socialinius ir kultūrinius skirtumus, nes jie nustatomi lyginant su “pasauliu kaip visuma”³⁷. Tomlinsono nuomone, globalizacija nepajėgi suniveliuoti tautų ir sukurti vieną globalinę kultūrą.

Kai kurie postmodernistai, pavyzdžiui Z. Baumanas (nors apskritai šio autoriaus požiūris į globalizaciją yra gana pesimistinis), iškelia idėją, kad “globalizacija išsklaido

³⁵ Grigas R. (Red.) Lietuvos socialinės panoramos kontūrai. – Vilnius, Filosofijos ir sociologijos institutas, 1998. – p. 6.

³⁶ Tomlinson J. Globalizacija ir kultūra. – Vilnius: Mintis, 2002. – p. 108.

³⁷ Robertson R. Globalisation: Social theory and global culture. London: Sage, 1992. – p. 21.

lygiai taip pat kaip ir suvienija; ji skaido vienydama, o pasaulio skaidymo priežastys yra tos pačios kaip ir skatinančios jo vienodėjimą. Kai verslas, finansai, prekyba ir informacijos srautai įgauna pasaulinį mastą, prasideda “lokalizacijos” procesas”³⁸.

Vienas iš psichologinių globalizacijos fenomeno paaiškinimų galėtų būti gana paprastas: tam, kad jaustūsi užtikrintai ir saugiai, žmonės stengiasi burtis į didesnes grupes – supergrupes, siekdami susivienyti individai peržengia tautines ribas ir kuria globalius santykius.

Europos Sąjungos vykdomoje socialinėje, kultūrinėje, švietimo politikoje, jos programose, nuolat akcentuojami įsipareigojimai gerbti ir skatinti kultūrų įvairovę, saugoti etninį paveldą ir pan. Maastrichto sutarties³⁹ 138 straipsnyje minimas vienas iš tikslų – formuoti “europietišką savimonę”. Taigi, lietuviams svarbu kaip jie derins savo tautinį tapatumą su europietišku. R. Grigo nuomone, globalizacijos procesai Lietuvai gali daryti dvejopą įtaką: “pirma, civilizuotas, neprievartinis išnykimas kosmopolitiškėjančioje kultūroje arba supranacionaliniame krikščioniškajame Europos superetnose; antra, didelių pastangų reikalaujantis dramatiškas, nuolatinis pusiausvyros tarp etnokultūrinio savitumo ir visuotinės bendracivilizacinės kultūros ieškojimas”⁴⁰. Autorius numato dvi perspektyvas: pirmoji, “ištirpti” pasaulyje, jeigu laikysimės išankstinės nuostatos, kad poindustrinės kultūros kada nors vis vien bus suniveliuotos. Remiantis A. Smitho terminologija, “provincialus lojalumas” senoviškai tautinei valstybei ateityje galėtų nunykti ir būti pakeistu “globaliniu lojalumu”. Tokiu atveju tautiškumas turėtų visiškai prarasti savo vertę. Tačiau Smithas paneigia tautiškumo nuvertėjimo idėją. Jo nuomone, nepaisant integracijos ir globalizacijos populiarumo postmoderniame pasaulyje, tauta ir tautos tapatumo problema tebebus viena iš svarbiausių⁴¹. Jis teigia, kad nacionalinis tapatumas, palyginti su kitomis tapatumo formomis, turi ypatingą galią, kadangi jis “nūdien veikia vienintelę politinio solidarumo viziją ir jo loginį pagrindą, kuris pajėgus sulaukti visuotinio pritarimo ir sukelti visuotinį entuziazmą. Visos kitos vizijos, visi kiti loginiai pagrindai atrodo palyginti blankūs ir neaiškūs. Jie nesuteikia išrinktumo, savitos istorijos, ypatingos lemties pojūčio”⁴². J. Tomlinsono nuomone, “tam kultūriniam ideologiniam darbui, kurį atlieka nacionalinės valstybės,

³⁸ Bauman Z. Globalizacija: pasekmės žmogui. – Vilnius: Strofa, 2002. – p. 8.

³⁹ Europos Sąjungos sutartis (Maastrichto sutartis). 1992 02 07 (įsigaliojo nuo 1993 11 01). - http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32156&p_query=&p_tr2=0

⁴⁰ Grigas R. (Red.) Lietuvos socialinės panoramos kontūrai. – 1998. – p. 27.

⁴¹ Smith A. D. Nacionalizmas XX amžiuje. – Vilnius: Pradai, 1994. – p. 242.

⁴² Citata iš: Tomlinson J. Globalizacija ir kultūra. – Vilnius: Mintis, 2002. – p. 110.

įtvirtindamos ir išlaikydamos nacionalinius tapatumus, niekaip neprilygsta joks sąmoningas simbolinis globalinių žmonių namų kūrimas”⁴³.

Tautinis savitumas yra viena iš reikšmingiausių žmonių vertybių. Net civilizacijos sąvoka yra apibrėžiama kaip tautiniu savitumu pasižyminčių bendruomenių darinys. C. Levi-Straussas rašo, kad tvirtos, gerai funkcionuojančios civilizacijos esmė yra joje esančių maksimaliai besiskiriančių viena nuo kitos kultūrų koegzistencija. Perspektyvi civilizacija – tai intensyviai sąveikaujančių skirtingų kultūrų pasaulinė koalicija⁴⁴. Kuo platesnė tautinių (nacionalinių) kultūrų įvairovė, tuo turtingesnė civilizacija. Bendravimas, savitumų kaita tampa pažangos šaltiniu, tuo tarpu kosmopolitinė unifikacija bei niveliacija skatina pasaulio bendruomenės sustabarėjimą⁴⁵. Ne vienodumas, bet įvairovė yra progreso variklis.

Dar viena galima perspektyva, pasak R. Grigo, tai yra pusiausvyros ieškojimas tarp dviejų polių – tautinio tapatumo ir “pasaulinio piliečio” savimonės. Lietuvių sąmonėje dar išlikusi netolima patirtis, kai pusiausvyros teko ieškoti tarp tautinio autentiškumo ir “tarybinio pilietiškumo” tapatumo. Sovietiniai metai, B. Kuzmicko nuomone, lietuviams paliko moralinį nuosmukį, socialinį infantilizmą, tautinio menkavertiškumo jausmą. Bet tuo metu žmonės aktyviai priešinosi kosmopolitizacijos politikai, puoselėdami savo kalbą, idealizuodami tautos praeitį, siekdami atkurti tautinę valstybę ir t.t.⁴⁶ Tautinė valstybė buvo atkurta kaip tik todėl, kad lietuviai išsaugojo tautinį tapatumą. Nors jis ir buvo pažeistas, bet nebuvo pakeistas “tarybinio piliečio” tapatumu. Okupacijos metais vykdoma kosmopolitizacijos politika, kai tautinis tapatumas buvo per prievartą slopinamas, tautoje formavo paradoksalią situaciją – išlikusi grėsmė susiniveliuoti, kaip priešprieša didino poreikį išsaugoti savo tautinį tapatumą. Nėra visiškai aišku, ar kultūros globalizacija šalina ir griauja nacionalinius sentimentus, ar būtent globalizacija yra ta svarbiausia priežastis, dėl kurios atsiranda ir stiprėja įvairiausi nacionalistiniai judėjimai. Pavyzdžiui, imigrantų kultūros yra akivaizdžiausias ir istoriškai ilgalaikis hibridinių kultūrų pavyzdys. Nepaisant sąmoningų ar nesąmoningų vietinių tautų ir imigrantų bendruomenių pastangų asimiliuotis, imigrantų bendruomenės retai kada atsisako ir praranda visą savo kultūrinį paveldą ir saugo jį naujoje situacijoje⁴⁷. Įvairūs šiuolaikinės globalizacijos atributai jokių būdu nerodo, kad nacionalinės valstybės nyksta ar mažėja tų valstybių galia. Yra akivaizdu, kad nemažai valstybių tapo aktyvesnės, nors aktyvumo forma ir turinys yra kitokie nei ankstesniais laikais.

⁴³ Tomlinson J. Globalizacija ir kultūra. – Vilnius: Mintis, 2002. – p. 110.

⁴⁴ Lewi-Strauss C. Rasė ir istorija. – Vilnius: Baltos lankos, 1992.

⁴⁵ Grigas R. (Red.) Lietuvos socialinės panoramos kontūrai. – 1998.

⁴⁶ Kuzmickas B., Astra L. Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė. – Vilnius: Rosma, 1996. – p. 71.

⁴⁷ Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. – Vilnius: Margi raštai, 2002. – p. 407.

Lygiai kaip ankstesnės istorinės globalizacijos formos buvo susijusios su valstybės formavimusi ir jos transformacija (migracija ir tautų judėjimas ikimoderniame laikotarpyje, Nacionalinių šiuolaikinių, absoliutinių monarchijų ir konstitucinių valstybių atsiradimas Europoje ankstyvajame moderniajame laikotarpyje ir t.t.), taip ir šiuolaikinės globalizacijos epochoje tie procesai glaudžiai susiję su modernios nacionalinės valstybės galios transformacija ir pertvarkymu (vertinant jos funkcijų vaidmens, valdžios, autonomijos ir suverenumo sąvokomis)⁴⁸.

Dabartinė kultūros globalizacija nuo ankstesnių skiriasi kur kas didesniais vaizdinių ir praktikos perteikimo mastais ir greičiais. Ekonomikos ir kultūros raida tiek vietiniu, tiek tarptautiniu lygmenimis darosi vis labiau priklausoma nuo informacijos. Be to, pasikeitė vyraujantys kultūros globalizacijos būdai. Praeities imperinėse valstybėse svarbiausi kultūros maišymosi veikėjai buvo intelektualų ir technokratų sluoksniai. Dabartiniame pasaulyje juos pakeitė žiniasklaidos industrija ir didesnis asmenų ir žmonių grupių judėjimo intensyvumas. Kultūros globalizacijos stratifikacija greitai keičiasi. Nuo Europietiško modernizmo laikų kultūriniai srautai driekėsi iš Vakarų į kitas pasaulio šalis pagal imperinės kontrolės linijas. Dabartiniame pasaulyje kultūrinių srautų ištakos gimsta taip pat Vakaruose ir galingiausiose jų kultūrinėse institucijose – transliavimo organizacijose, spaudos agentūrose, muzikos ir filmų industrijos įmonėse, universitetuose ir kitur. Vakaruose nuo devynioliktojo amžiaus pabaigos kultūrinės galios pusiausvyroje dominavimas perėjo iš Jungtinės Karalystės, Prancūzijos ir Vokietijos amerikoniškosios kultūros pusėn. Tačiau prasidėjo ir priešingi srautai, pirmiausia per tiesioginę migraciją ir kitas kultūros perteikimo formas iš Pietų į Šiaurę ir iš Rytų į Vakarus. Muzika, maistas, idėjos, religijos ir literatūra iš Pietų ir Šiaurės skverbėsi į Vakarų kultūras, sudarydamos naujas kultūrinės sąsajas.

Svarbu tai, kad „įvyko labai reikšmingas kultūros globalizacijos istorinės formos pasikeitimas. Kultūra yra terpė, per kurią individai ir kolektyvai organizuoja ir išreiškia savo tapatybę laike ir erdvėje. Kalba apie globalizaciją jau reiškia pokalbį apie kultūrą pasaulyje, kuris yra erdvėje besisukanti sfera. Keletas kultūrų iki Europos Švietimo epochos pasaulį laikė vieninga visuma ir žmogų jame kaip vienintelę žmogiškąją būtybę virš ir už bet kokių sociologinių, biologinių ar dvasinių išskirtinumų. Todėl kiekvieną atskirą kultūros globalizacijos formą galima aiškinti kaip idėjų ir įsitikinimų apie Žemę ir pačią žmoniją iškilimą ir pasklidimą. Net jeigu dauguma gyventojų pasiliks savo gimtosiose vietose ir

⁴⁸ Ten pat. – p. 395.

laikysis prigimtinės vietinės ar tautinės kultūros, jiems vis tiek bus neįmanoma gyventi visiškai atsiribojus nuo juos supančio pasaulio“⁴⁹.

Pasak R. Grigo, Pastaruoju metu Lietuva atsidūrė “etnosocialinio, tautinio lokališkumo ir supranacionalinio, kosmopolitinio globališkumo” įtampų zonoje⁵⁰. Lietuvą, kaip ir daugybę kitų pasaulio šalių užplūdo amerikonizacijos banga. Nors šalis ir atgavo nepriklausomybę, bet ir lietuvių tautiniam tapatumui vėl iškilo grėsmė. Užkirsti kelią visuotinei globalizacijai ir tautų niveliacijai, kaip pastebėjo R. Brubakeris, gali stiprūs tautinių valstybių “suverenumo bastionai”, pasireiškiantys savitu tautos tapatumo modeliavimu⁵¹. Jeigu tauta sąmoningai saugos tautiškumą, tai globalizacijos procesai negalės jo paprastai įveikti. Tačiau net sąmoningas siekis išsaugoti tautiškumą nereiškia, kad tapatumo krizė negali paliesti Lietuvos.

Kaip minėta, pastaruoju metu vis dar egzistuoja dvi tautiškumo fenomeno traktuotės – vienos pakraipos autoriai teigia, kad tautiškumas konservatyvus reiškinys, neturintis jokių perspektyvų, o kitos – tautiškumą supranta kaip modernaus laikotarpio reiškinį, kurį ugdo švietimo ir masinės informacijos priemonės. Ir vienu, ir kitu atveju mokslininkų dėmesys tautinio tapatumo problemoms neblėsta.

Sovietiniais metais Lietuvoje domėjimasis tautinio tapatumo klausimais nebuvo skatinamas, nes tai buvo siejama su nacionalizmo ideologijos sklaida. Tačiau Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe ir įstojus į Europos Sąjungą, mokslininkų gilinimasis į šią sritį vis labiau plečiasi. Lietuvos gyventojų tautiškumo, tautinio tapatumo būklės, ypatumų bei raidos perspektyvų analizė, globalizacijos kontekste, ko gero išties yra labai prasminga.

⁴⁹ Ten pat. – p. 402.

⁵⁰ Grigas R. (Red.) Lietuvos socialinės panoramos kontūrai. – Vilnius: Filosofijos ir sociologijos institutas, 1998. – p. 5.

⁵¹ Brubaker R. Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje. – Vilnius, 1998.

III. Jaunimo socializacija ir tautinio tapatumo formavimasis

Šio magistro darbo tyrimo objektas – studentų tautinė savivoka. Individo vertybės, nuostatos formuojasi nuo mažens ir didele dalimi priklauso nuo šeimos, mokyklos, draugų įtakos. Todėl šiame skyriuje bus aptarti jaunimo, kaip socialinės grupės, socializacijos, vertybių, nuostatų formavimosi būdingi bruožai.

Svarbiausiu tautiškumo nuostatų vystymąsi lemiančiu veiksmu galima laikyti socializaciją. Tai - individo tapimas visuomeniniu žmogumi. Per socializacijos mechanizmus – mėgdžiojimą, įtaigą, konformizmą, sąmoningą sekimą pavyzdžiu, masinių komunikacijos priemonių ir kultūros poveikį – individas tampa visuomenės nariu, susiformuoja jo vertybės, įsitikinimai, nuostatos ir pan. Ši socializacijos procesą veikia socialiniai faktoriai – asmenys, grupės, organizacijos, institucijos ir t.t.⁵² Kitaip tariant, individas, formuodamasis patiria šeimos – tėvų, senelių, brolių ir seserų, kiemo ir klasės draugų įtaką ir pan. Jaunimo socializacijos procesus neabejotinai įtakoja ir masinės informavimo priemonės, politinis elitas ir kt. Tačiau viena svarbiausių socializacijos institucijų – mokyimo įstaigos: mokykla, universitetas ir pan. Šios institucijos atlieka tam tikras funkcijas: suteikia jaunuoliui išsilavinimą, ugdo tam tikrus asmenybės bruožus, moko adekvataus socialinio elgesio. Mokymasis tampa vienu svarbiausių jaunimo uždavinių ir tikslų, ypač didelės konkurencijos darbo rinkoje sąlygomis. P. L. Bergeris rašo, kad industrinė revoliucija padarė didelę įtaką užimtumo struktūrai. Dažniausiai darbo pasidalijimas šiuolaikinėje visuomenėje reikalauja nuolatinio kvalifikacijos kėlimo savo srityje. Šio proceso dėka vis auga reikalavimai išsilavinimui visoms įmanomoms veiklos rūšims. Tai neišvengiamai prailgina laiką, kurį, kaip tikimasi, individas praleis švietimo sistemoje tobulindamasis ir gilindamas savo žinias⁵³. Daugumoje JAV miestų yra absoliučiai privaloma turėti mokyklos baigimo pažymėjimą, o kai kurių miestų policijos departamentai reikalauja, kad policininkas būtų keletą metų pasimokęs koledže. Kadangi užimtumo struktūroje nustatyti tokie išsilavinimo reikalavimai, darosi sunku pasakyti, kokie išsilavinimo reikalavimai yra tikrai būtini tam, kad būtų adekvačiai vykdomos tam tikros pareigos, o kurie yra tik statuso manipuliacijos.

P. L. Bergeris ir T. Luckmannas skiria dvi socializacijos rūšis: pirminę ir antrinę⁵⁴. Individas negimsta visuomenės nariu, jis gimsta su polinkiu į socialumą ir tampa visuomenės

⁵² Leonavičius J. Sociologijos žodynas. – Vilnius: Akademija, 1993.

⁵³ Бергер П. Л., Бергер Б., Коллинз Р. Личностно-ориентированная социология. – Москва: Академический проект, 2004. – p. 244.

⁵⁴ Berger P. L., Luckmann T. Socialinis tikrovės konstravimas. – Vilnius: Pradai, 1999. – p. 163-184.

nariu. Socializacija yra visapusiškas bei nuoseklus individo įsitraukimas į objektyvų visuomenės pasaulį ar į kurią nors jo sritį. Pirminė socializacija yra ta pirmoji socializacija, kurią individas patiria vaikystėje ir per kurią jis tampa visuomenės nariu. Antrinė socializacija yra tolesnis procesas, padedantis jau socializuotam individui įsitraukti į naujas objektyvaus jo visuomenės pasaulio sritis. Pirminė socializacija paprastai būna svarbiausia individui ir kad pamatinė visos antrinės socializacijos struktūra turi būti panaši į pirminę socializaciją. Vaikas perima jam reikšmingų kitų vaidmenis ir požiūrius, t.y. internalizuoja juos ir paverčia savais vaidmenimis ir požiūriais. Šitaip tapatindamasis su reikšmingais kitais, vaikas tampa pajėgus identifikuoti save ir įgyti subjektyviai nuoseklų ir įtikimą tapatumą. Kaip tik todėl, kad pasaulis internalizuojamas pirminės socializacijos metu, jis kur kas stipriau įsivirtina sąmonėje, negu tie pasauliai, kurie internalizuojami jau antrinės socializacijos metu⁵⁵. Šiuolaikinėje visuomenėje socializacijos procesas pasidarė fragmentiškas ir daugialypis. Tokia situacija, tikėtina, sąlygoja tokių asmenybių formavimąsi, kurių integracija nėra pati sėkmingiausia – kitaip tariant individų, absoliučiai nepasitikinčių savimi⁵⁶. Pirminė socializacija, kaip ir pirmosios stadijos antrinės šiuolaikinėje visuomenėje toliau tęsia savo darbą. Jos palieka asmenybę “atvirą”. Tai reiškia, kad biografinė jaunystės stadija duoda individui laiko užbaigti socializaciją, kitaip tariant – “atrasti save“. Jaunystė – tai eksperimentų metas visose gyvenimo srityse. Individas išbando save įvairiose gyvenimo srityse, įvairiuose kontekstuose. Jaunystei būdingas žaidybinis, kartais teatrališkas aspektas, ir pastarieji dažnai turi didžiulę įtaką individo formavimuisi. Esminis šiuolaikinės visuomenės jaunimo patirties įgijimo elementas yra vertybių ir identiteto nepastovumas. Todėl jaunystės periodui yra būdingas “autentiškų” vertybių ir identiteto paieškos⁵⁷.

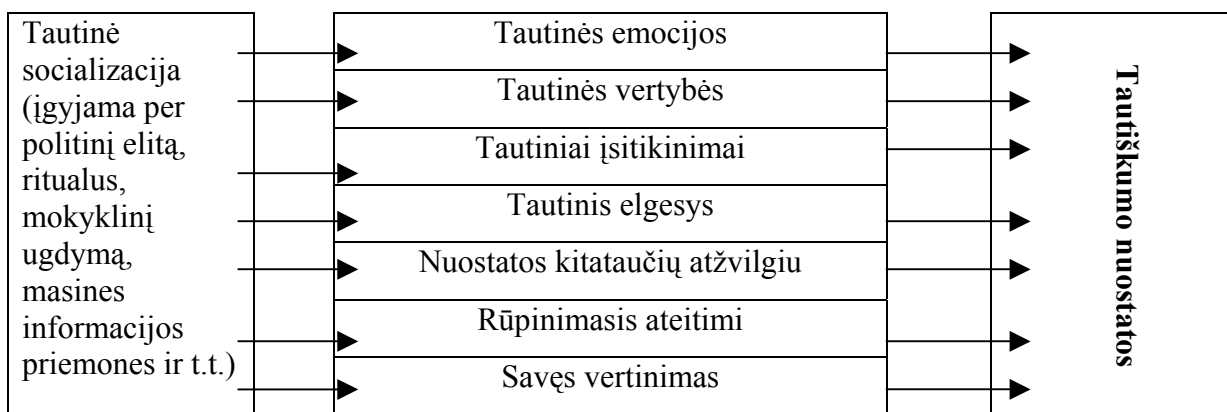
Šiame darbe tautinės savivokos tyrimui buvo pasirinkta būtent tokia socialinė grupė – studijuojantis jaunimas. Dalis jų baigę mokslus galbūt taps mokytojais ir ugdyt vaikus ir jaunimą ta dvasia, kokią jiems suformavo jų šeima, mokykla, universitetas. Studentai, tai žmonės, kurie dar tik kuria savo įvaizdį ir daro svarbiausius savo gyvenime pasirinkimus. Tarp pasirinkimų yra ir tokie kaip: išvykti iš Lietuvos ar likti, integruotis svetimajame kultūroje ar saugoti savo tautiškumą ir pan. Tiriant jaunimo kaip socialinės grupės tapatumo bruožus dabar, galima bandyti prognozuoti Lietuvos gyventojų tautinio identiteto raidą ateityje.

⁵⁵ Ten pat. – p. , 171

⁵⁶ Бергер П. Л., Бергер Б., Коллинз Р. Личностно-ориентированная социология. – Москва: Академический проект, 2004. – p. 248.

⁵⁷ Ten pat. - p. 250.

Tautinei savivokai ir nuostatoms ypatingą įtaką daro asmens tautinė socializacija. Tautiškumo nuostatas galima būtų traktuoti kaip vidinius apibendrinimus, kylančius iš asmeninio žinojimo (tautiškumo žinių ir išvalgų), įsitikinimų (tautinių stereotipų), mąstymo (požiūrio į tautiškumą), emocinės patirties (emocijų tautiškumo atžvilgiu), specifinių ne tautinių nuostatų, poreikių, norų, vertybių, ketinimų (su tautiškumu susijusio elgesio) ir pan.⁵⁸.



1 pav. Tautiškumo nuostatų modelis

Šioje schemoje pavaizduotas ryšys tarp tautinį tapatumą atspindinčių nuostatų ir tautinės socializacijos.

Tautinės emocijos įgyjamos per emocionalius įvykius, tokius, kaip pvz., tautiniai ritualai. Asmenys, susidūrę su ryškiais tautiniais ritualais linkę į stiprius jausmus įvairiems tautiniams objektams ar reiškiniams. Tautiškumo nuostatos susijusios su asmens įsitikinimais. Tautiniai įsitikinimai atspindi individo ryšį su šalimi ir tautiečiais, savos šalies istorija, politika, ekonomika, šalies tarptautine politika ir t.t. tautiniai įsitikinimai įgyjami stebėjimo, patirties būdu, o taip pat perimami iš tėvų, mokytojų, politikų, žurnalistų ir t.t.

Dar vienas tautiškumo nuostatas atspindintis aspektas – tautinis elgesys, pvz., socialinis aktyvumas arba pasyvumas, pasireiškiantis dalyvavimu rinkimuose, įvairiuose mitinguose, visuomeninėje veikloje.

Tautinės nuostatos susijusios su įvairiomis specifinėmis nuostatomis. Šios nuostatos gali būti orientuotos į požiūrį šalyje gyvenančių kitataučių, užsieniečių, globalizacijos procesų, kitų šalių atžvilgiu; į rūpestį savo ir savo šeimos ateitimi; į teigiamo savęs vertinimo jausmą ir pan.

⁵⁸ Antinienė D. Lietuvos studentijos tautinio tapatumo nuostatos ir raiška. Daktaro disertacija. – Kaunas, 2005. – p. 55.

Tautinė socializacija paprastai prasideda ankstyvame amžiuje, kai vaikas įgyja pozityvių emocijų, kylančių iš įvairių tautinių ritualų tikrovėje arba, pvz., per televizorių, patirtį. Pozityvios emocijos tuomet yra susiejamos su konkrečiais tautiniais simboliais. Socializacija tęsiasi ir jaunystėje, kai mokykla, bažnyčia, masinės informavimo priemonės, bendraamžiai, bendradarbiai ir kiti socialinio tinklo asmenys, visuomeniniai judėjimai ir politikai atlieka emocinio bei informacinio šaltinio vaidmenį.

Socializacija, vykstanti šių ir daugybės kitų institucijų pagalba yra kone stipriausiai įtakojama politinio elito. Politinis elitas turi galimybę tiesiogiai arba netiesiogiai veikti žmonių tautinę socializaciją įvairių institucijų pagalba. Visose politinėse sistemose sutinkamas politinio elito noras ir ketinimai pakeisti masių tautines nuostatas, emocijas, vertybes, įsitikinimus ir elgesį. Taigi ir Lietuvos politikų, o ypač charizmatinių politinių lyderių vienas iš svarbiausių tikslų turėtų būti jaunimo, kaip ateities kartos, tautinės socializacijos formavimas, pabrėžiant pozityvius savosios šalies ir tautos aspektus.

Tautinio tapatumo formavimuisi didelę įtaką daro socialinis kontekstas. Pavyzdžiui, ar tautybė yra tautinės mažumos ar daugumos statuse; ar tautinės mažumos statusas yra vertinamas ar ne; ar supanti visuomenė yra asimiliacinė, ar daugiakultūre ir pan.

Lietuva nuo seno formavosi kaip daugiatautė šalis. Sudėtingų santykių su istoriniais kaimynais kontekste klostėsi įvairialypė kultūrinis ir tautinis aspektais Lietuvos gyventojų sudėtis. Kai kurios tautinės mažumos amžių bėgyje iki pat šių dienų paliko žymų pėdsaką Lietuvos valstybės politikos, ūkio, kultūros istorijoje. Istorikai susiklosčiusius tautinius santykius mūsų šalyje plačiau nagrinėja T. Tamošiūnas⁵⁹. Ir nors mūsų šalyje kol kas negresia dideli etniniai konfliktai, tačiau su įvairiomis tautinės daugumos ir mažumų; skirtingų požiūrių į tautiškumą ir jo vietą šiandieninėje Lietuvos valstybėje; migracinėmis ir kt. problemomis tenka susidurti beveik kasdien.

Tautinis tapatumas yra viena iš asmens tapatumo rūšių, kartais pati reikšmingiausia (ypač tada, kai kalbama apie tautines mažumas).

D. Antinienė išskiria tam tikras specifines tautinio tapatumo savybes:

- Tautinis tapatumas yra susijęs su praeitimi. Tautiškumas gali būti traktuojamas kaip į praeitį orientuota tapatumo forma.

- Tautiškumas pasižymi mitologiškumu, tai suteikia jam mobilizuojančios jėgos. Pagrindinė tautiškumo idėja yra mitas apie bendrą kultūrą, kilmę, istoriją.

⁵⁹ Tamošiūnas T. Edukacinis kryptingumas įvairiautėje aplinkoje. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2000. - p. 5-8.

- Tautiškumo stiprėjimas ar silpimas priklauso nuo daugybės išorinių aplinkybių. Neretai tautiškumas tampa vienu stipriausių ideologinių kovos dėl valdžios instrumentu.

- Tautiškumui būdingas dvilypumas, t.y. skirstymas į “išorinę” ir “vidinę” (neprieinamą pašaliniams) kultūrą.

- Tautiškumas pasižymi solidarizacija, grupės narius vienijančia jėga.

- Tautiškumas iš esmės yra konfrontacinis. Jis siejasi su kitomis tautinėmis grupėmis, su kuriomis santykiai klostosi opozicijos principu. Todėl dažnai tautiškumo stiprėjimas reiškia nepakantumo kitoms tautoms didėjimą, o tai yra tiesioginis konfrontacijos (konflikto) pasireiškimas.

- Tautiškumas – emocinė kategorija, pasireiškianti pasididžiavimo, gėdos, baimės, meilės ir kt. jausmais. Emociniai ryšiai su tauta ir tautiniai įsipareigojimai formuojasi individo socializacijos procese. Emocijų ir moralinių normų lydinys yra pagrindinis psichologinis veiksnys, padedantis paaiškinti kai kuriuos fenomenus, pavyzdžiui, kodėl žmonės elgiasi iracionaliai tautinių konfliktų metu ir pan.⁶⁰.

R. Grigas etnokultūrinius santykius (tame tarpe etnokultūrinį identitetą) analizuoja iš “įtampų lauko” pozicijų⁶¹. Kalbėdamas apie Lietuvą, etnokultūrinių santykių įtampų klasei jis priskiria šias priešpriešines tendencijas:

Tautinė dauguma – tautinė mažuma; etnocentrizmas – atvira visuomenė; homogeninė kultūra – heterogeninė kultūra; valstybinė teritorija – etninių žemių įvaizdis; lietuviai Lietuvoje – lietuvių išėivija. Su šiomis įtampomis neišvengiamai susiduria ir studijuojantis jaunimas, dar tik ieškantis savo tapatumo ir vietos šiuolaikinėje visuomenėje.

Tautinio tapatumo raiška paprastai priklauso nuo jo reikšmingumo asmens elgesiui, nuo laisvumo, kuriuo asmuo internalizuoja tam tikros tautinės grupės kultūrą. Tapatumo pobūdį lemia ir tai ar asmuo priklauso tautai, ar tik norėtų priklausyti. Tautinis tapatumas taip pat siejamas su asmens įsitikinimais, kad kiti gerbia jo tautą. Taigi, tapatumas yra daugiadimensinė nuostatų sistema, įgyjama iš emocinės ir esamos (ar norimos) tautinės savivokos.

⁶⁰ Antinienė D. Lietuvos studentijos tautinio tapatumo nuostatos ir raiška. Daktaro disertacija. – Kaunas, 2005. – p. 35.

⁶¹ Grigas R. Socialinių įtampų Lietuvoje laukai (kritinė sociologinė XX a. pabaigos panorama). – Vilnius: VPU, 1998.

IV. VPU studentų tautinės savivokos tyrimo rezultatai

VPU studentų tautinei savivokai tirti buvo panaudota sociologinių tyrimų anketa (žr. priedą). Anketą sudaro šie klausimų blokai: klausimai skirti nustatyti tautinį tapatumą lemiančius veiksnius; tautinius stereotipus ir nuostatas kitataučių atžvilgiu; tautiškumo išsaugojimą lemiančius veiksnius; studentų santykį su tautinėmis vertybėmis bei emigracines ir profesines nuostatas; demografiniai klausimai. VPU studentų apklausą buvo vykdoma 2006 metų balandžio mėnesį.

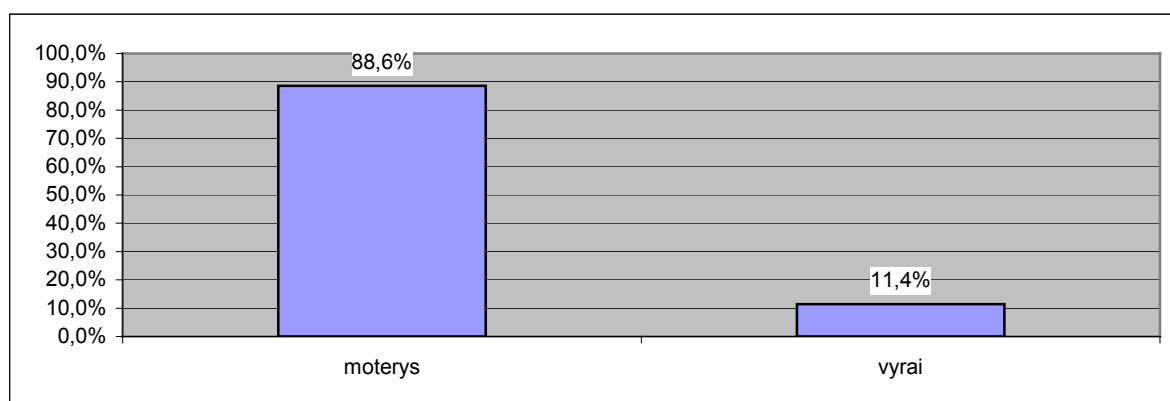
Sociologinio tyrimo duomenų analizė remiasi aprašomąja statistika. Duomenų kodavimas ir apdorojimas atliktas naudojant kompiuterinę programą SPSS 12.0/Windows.

1 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal studijų programas, studijų formą ir kursą

Studijų programa	Studijų forma	Kursas	Studentų skaičius
Ekonomikos ir verslo pagrindai	vakarinis	IV	29
Ekonomikos ir verslo pagrindai	vakarinis	I	27
Lietuvių filologija	dieninis	IV	42
Vokiečių filologija	dieninis	III	23
Vokiečių filologija	dieninis	IV	37
Socialinė pedagogika	dieninis	II	53

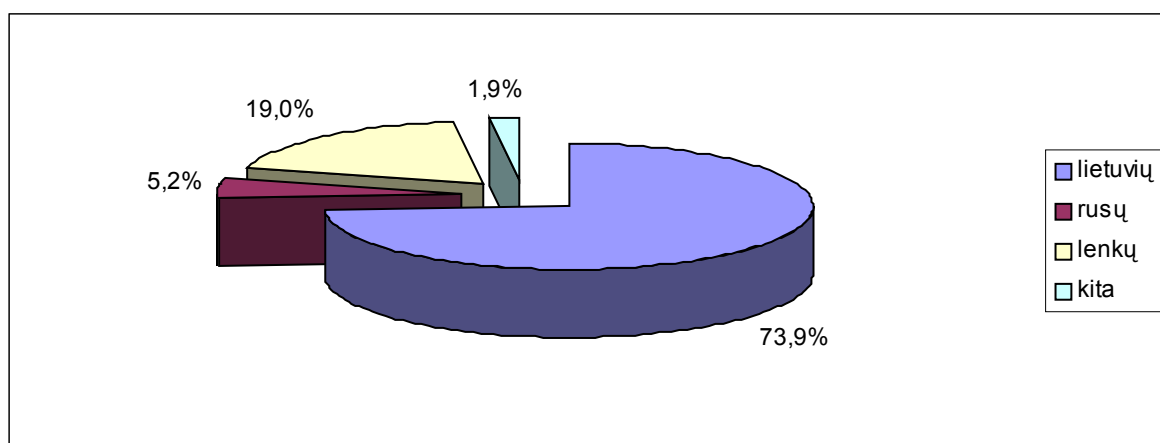
Tyrimo metu buvo apklausti VPU pirmos pakopos, bakalauro studijų, I-IV kursų socialinių ir humanitarinių mokslų srities studentai. Tiriamųjų imtis neapėmė fizinių mokslų srities studentų, todėl šio tyrimo duomenys nereprezentuoja pastarųjų nuomonės. Iš viso buvo apklausta 211 respondentų.



2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

Tyrimė dalyvavo pirmos studijų pakopos, daugiausiai dieninio skyriaus studentai, įstoję į aukštąją mokyklą tiesiai po vidurinės mokyklos, dauguma jų buvo panašaus amžiaus. Jauniausiam respondentui - 18, vyriausiam – 35. Apklaustųjų amžiaus vidurkis 22,1, dažniausia reikšmė (moda) – 22, vidurinė reikšmė (mediana) – 21. Standartinis nuokrypis – 2,92, tai reiškia, kad tyrimo respondentų pasiskirstymas pagal amžių yra pakankamai vienalytis.

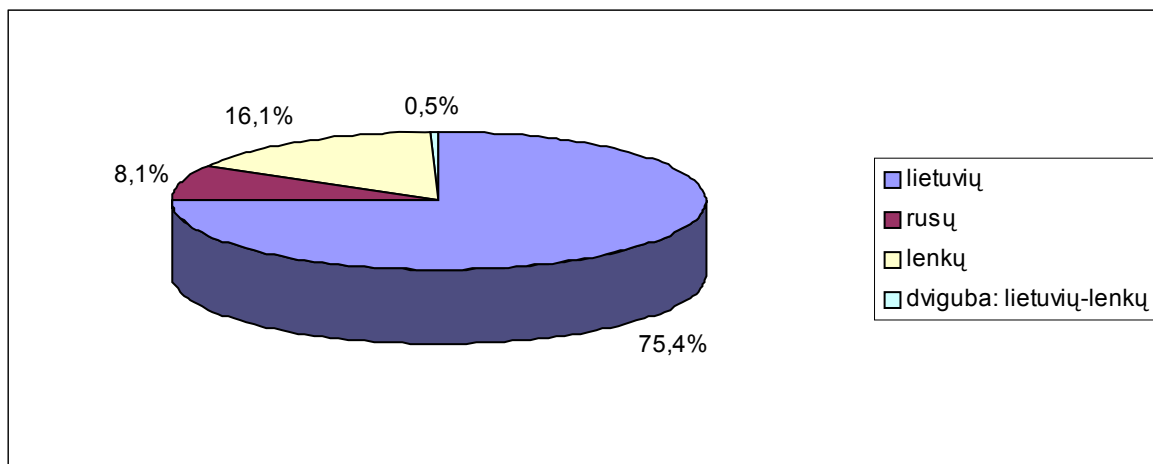
Atsižvelgiant į tyrimo tematiką, reikšmingi buvo šie kintamieji: tautybė, gimtoji kalba ir lytis.



3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tautybę

Dauguma apklaustųjų studentų yra lietuvių tautybės, kitų tautybių atstovai sudaro 26,1 proc. Be lenkų ir rusų tautybės, tyrime dalyvavo du ukrainiečių ir vienas vokiečių tautybės respondentas.

Ne visų respondentų gimtoji kalba ir tautybė sutapo. Respondentų tarpe pasitaikė 3 lietuviai, kurių gimtoji kalba yra rusų. 2 rusų tautybės studentai gimtąją kalbą nurodė lietuvių, 3 lenkų tautybės respondentai nurodė gimtąją kalbą – lietuvių, 4 – rusų kalbą. Dėl šių priežasčių šiek tiek skiriasi respondentų pasiskirstymas pagal tautybę ir gimtąją kalbą (žr. 4 pav.).



4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gimtąją kalbą

Kaip jau buvo minėta teorinėje dalyje, žmogaus priklausomybė tam tikrai tautai yra subjektyvaus apsisprendimo dalykas ypač tais atvejais, kai jis yra kilęs iš mišrios šeimos. Tai gali būti susiję su tėvo ir motinos vaidmenų šeimoje pasiskirstymu. Pavyzdžiui, šeimoje esant didesniam tėvo autoritetui, vaikas gali pasirinkti tėvo tautybę. Kita priežastis galėtų būti tautybės priklausomybė daugumai arba tautinei mažumai. Šiuo atveju apsisprendimą dėl tautybės gali lemti tautinės mažumos prestižas toje valstybėje, kurioje individas gyvena ir kt.

4.1. Tautinį tapatumą lemiantys veiksniai

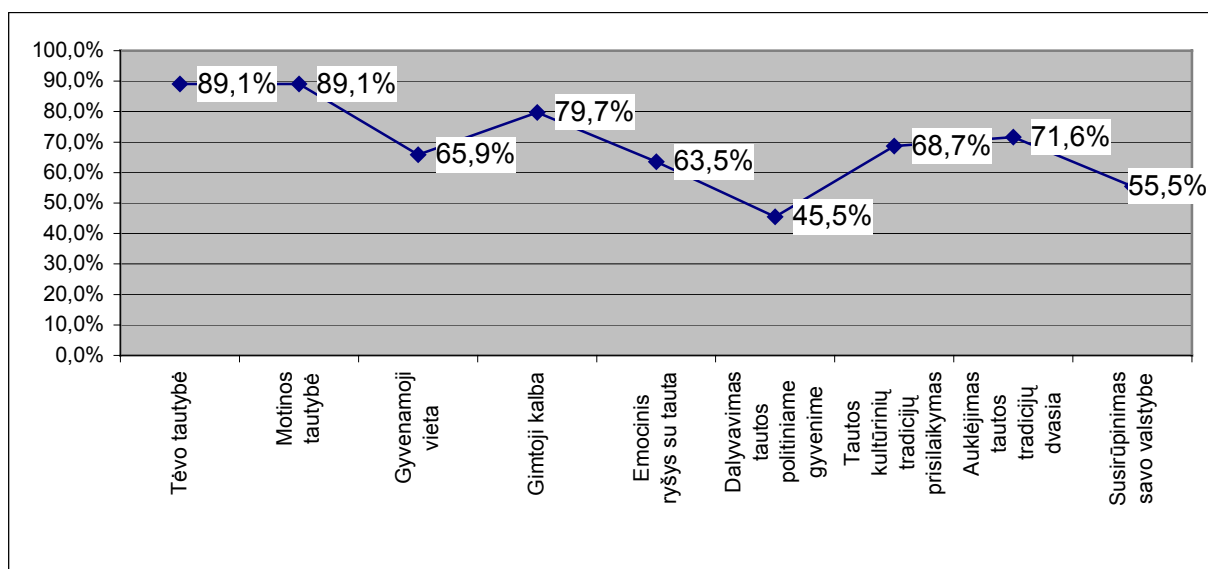
Asmens tautinis apsisprendimas didele dalimi priklauso nuo to, kaip žmogus subjektyviai vertina tautiškumą lemiančius veiksnius – gimtąją kalbą, tėvų tautybę, gimtinę, savo tautos kultūrinės tradicijas ir pan.

Tyrimo anketoje respondentų buvo prašoma įvertinti kurie iš išvardintų veiksnių, jų nuomone, labiausiai lemia žmogaus tautybę (žr. 2 lentelę).

Žmogaus tautybę lemiantys veiksniai (proc.)

	Iš esmės lemia	Iš dalies lemia	Beveik nelemia	Neturi jokios įtakos	Sunku pasakyti
Tėvo tautybė	53,1	36,0	7,1	2,4	1,4
Motinos tautybė	50,2	38,9	7,6	1,9	1,4
Gyvenamoji vieta	23,2	42,7	19,9	11,4	2,8
Gimtoji kalba	51,7	28,0	12,3	6,6	1,4
Emocinis ryšys su tauta	28,9	34,6	20,9	11,4	4,3
Dalyvavimas tautos politiniame gyvenime	12,8	32,7	29,9	18,5	6,2
Tautos kultūrinių tradicijų prisilaikymas	29,4	39,3	20,4	8,5	2,4
Auklėjimas tautos tradicijų dvasia	34,6	37,0	13,3	10,0	5,2
Susirūpinimas savo valstybe	16,6	38,9	20,4	14,2	10,0
Kita	5,2				

Gauti atsakymai parodė, kad, respondentų nuomone, žmogaus tautybę iš esmės lemia tėvų tautybė ir gimtoji kalba. Tačiau susumavus teigiamus atsakymo variantus “iš esmės lemia” ir “iš dalies lemia” paaiškėjo, kad visi išvardinti veiksniai yra pakankamai svarbūs tautiniam apsisprendimui.



5 pav. Žmogaus tautybę lemiantys veiksniai (susumavus atsakymus “iš esmės” ir “iš dalies”)

Iš šio paveikslo matyti, kad kiek mažiau asmens tautybę lemia veiksniai, susiję su valstybe ir politiniu gyvenimu – pilietiniai veiksniai. Kai kurie respondentai įrašė savo komentarus. Atsakymai pasidalino į du polius: pilietinį ir tautinį ir iš esmės papildoma klausime pateiktus atsakymo variantus. Kai kurie jų parašė, kad tautiškumą lemia dar ir “dalyvavimas mitinguose”, “požiūris į save, kaip į pilietį”, “žmogaus gimimo vieta”. Kiti teigia, kad “tautybę žmogui turi pakuždėti širdis”, kad žmogus turi pats apsispręsti dėl savo tautybės, jis

turi atsakyti į klausimus: “kaip suprantu “tėvynę”, kas ji man”, “paties žmogaus nuostatos ir vertybės” ir pan.

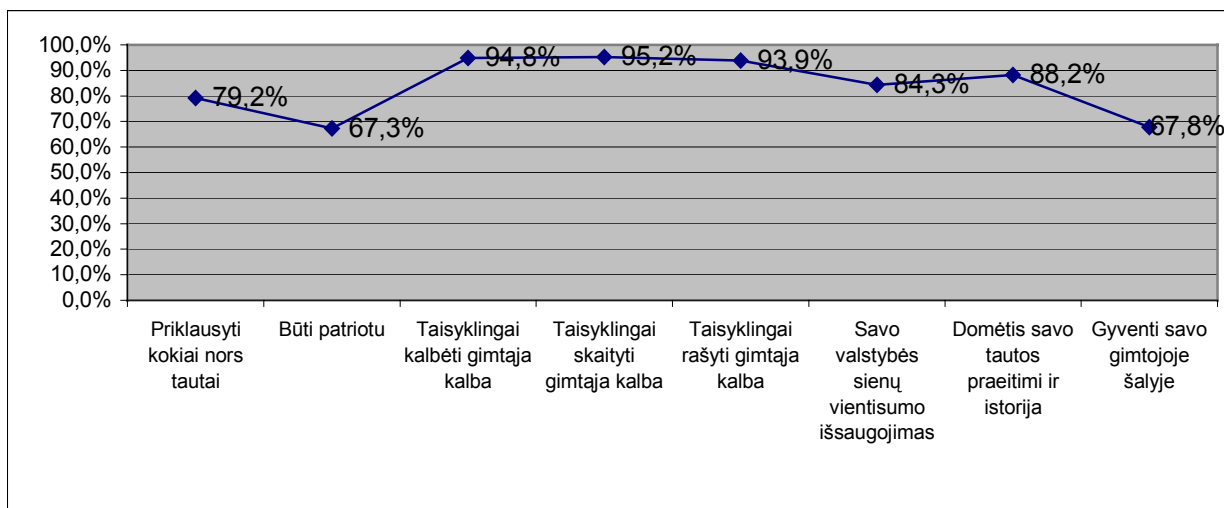
Kai kurios pasaulio tautos gali būti įvardijamos ne kaip lingvistinės, bet kaip politinės tautos: pvz., šveicarai, belgai, olandai. Lietuvių tautą galima vadinti išties lingvistine tauta, kur lietuvių kalba yra valstybinė. Asmuo, nemokantis valstybinės kalbos, negali pilnavertiškai dalyvauti sociumo gyvenime – dirbti valstybinėje ar privačioje tarnyboje, gauti ir skleisti reikalingą informaciją, realizuoti savo gabumų studijose ir pan. Be to, kalba – vienas svarbiausių bruožų, apibūdinančių žmogaus priklausomybę tam tikrai tautai. Išeivijos lietuviai visais laikais stengėsi savo bendruomenėse išlaikyti lietuvių kalbą, mokyti savo vaikus, bendrauti tarpusavyje. Pvz., Lietuvoje, XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, lietuviškos spaudos draudimo metais, vyko aktyvus knygnešių judėjimas, kaip pasipriešinimo okupacijai forma. Daugeliui išsaugoti savo gimtąją kalbą tuomet reiškė (ir dabar reiškia) išsaugoti savo tautinę tapatybę. Tyrimo anketoje respondentai turėjo įvertinti kiek jiems asmeniškai svarbi jų gimtoji kalba.

3 lentelė

Respondentams svarbių dalykų vertinimas (proc.):

	Labai svarbu	Pakankamai svarbu	Beveik nesvarbu	Visai nesvarbu	Sunku pasakyti
Priklausyti kokiai nors tautai	49,8	29,4	10,4	6,6	3,8
Būti patriotu	16,6	50,7	18,0	9,0	5,7
Taisyklingai kalbėti savo gimtąja kalba	72,5	22,3	3,3	0,5	1,4
Taisyklingai skaityti savo gimtąja kalba	77,7	17,5	2,8	0,5	1,4
Taisyklingai rašyti savo gimtąja kalba	80,6	13,3	2,4	0,9	2,8
Savo valstybės sienų vientisumo išsaugojimas	50,2	34,1	8,1	2,8	4,7
Domėtis savo tautos praeitimi ir istorija	34,6	53,6	7,6	2,4	1,9
Gyventi savo gimtojoje šalyje	26,1	41,7	17,5	9,0	5,7

Respondentų atsakymai parodė, kad taisyklingai kalbėti, skaityti ir rašyti savo gimtąja kalba jiems yra “labai” ir “pakankamai svarbu”. Šiuos atsakymo variantus pažymėjo dauguma apklaustųjų studentų. Respondentai turėjo taip pat įvertinti kiek jiems svarbi tautinė priklausomybė, domėjimasis savo tautos praeitimi, valstybės sienų vientisumas. Susumavus gautus teigiamus atsakymus gauti šie rezultatai (žr. 6 pav.)

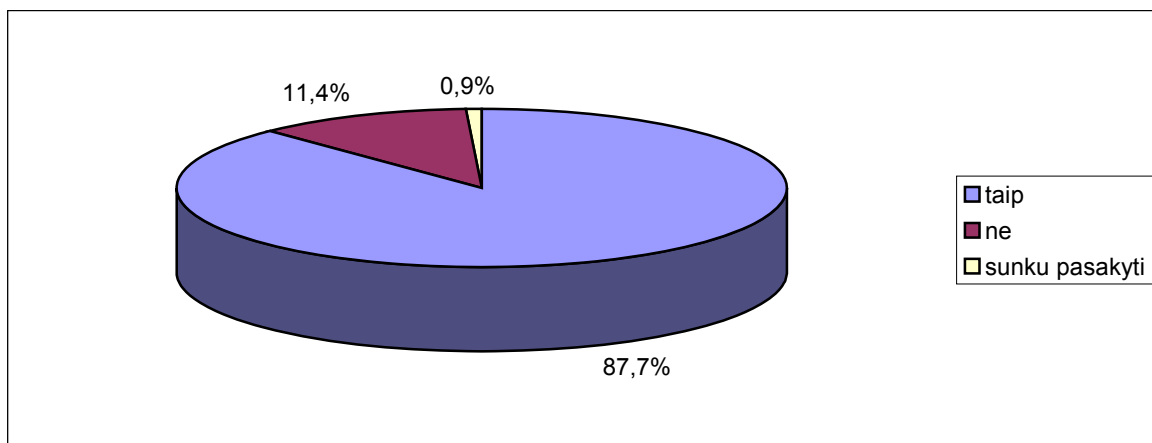


**6 pav. Respondentams svarbūs dalykai
(susumavus atsakymus „labai svarbu“ ir „pakankamai svarbu“)**

Tautinių vertybių sąrašė svarbiausią vieną užima kalba – tai nurodė apie 95,5 proc. apklaustųjų. Tautinė priklausomybė, valstybės sienų vientisumas, domėjimasis savo tautos praeitimi yra svarbūs mažesnei daliai apklaustų studentų (apie 80-90 proc.). Nemaža dalis respondentų (apie 30 proc.) mano, kad tautiškumas nebūtinai susijęs su gyvenamąja vieta, jų nuomone, gyventi gimtojoje šalyje nėra svarbu (žr. 3 lentelę). Maždaug tiek pat respondentų pažymėjo, kad būti patriotu taip pat nėra svarbu (žr. 3 lentelę). Sąvoka „patriotas“ apibūdina žmogų, atsidavusį savo tautai, tėvynei, pasiryžusį savo interesus paaukoti jos labui⁶². Tačiau kasdieniniame gyvenime ji neretai vartojama apibūdinant žmogų ypatingai atsidavusį savo tautai, atvirai, kartais pernelyg agresyviai reiškiantį savo tautinius jausmus. Tokį įvaizdį formuoja masinės informacijos priemonės, žiniasklaida. Kadangi anketoje nebuvo detaliau paaiškinta šios sąvokos reikšmė, galima spėti, kad kai kuriuos respondentus paveikė būtent šis neigiamas „patriotiškumo“ aspektas.

Tautinė savivoka, kaip emocinė kategorija, glaudžiai susijusi pasididžiavimo ir nusivylimo savo tauta jausmais. Teigiamas savo šalies, tautos įvaizdis gali lemti ir tautinį apsisprendimą. Tyrimo metu respondentams reikėjo atsakyti į klausimą ar jie didžiuojasi savo tautybe.

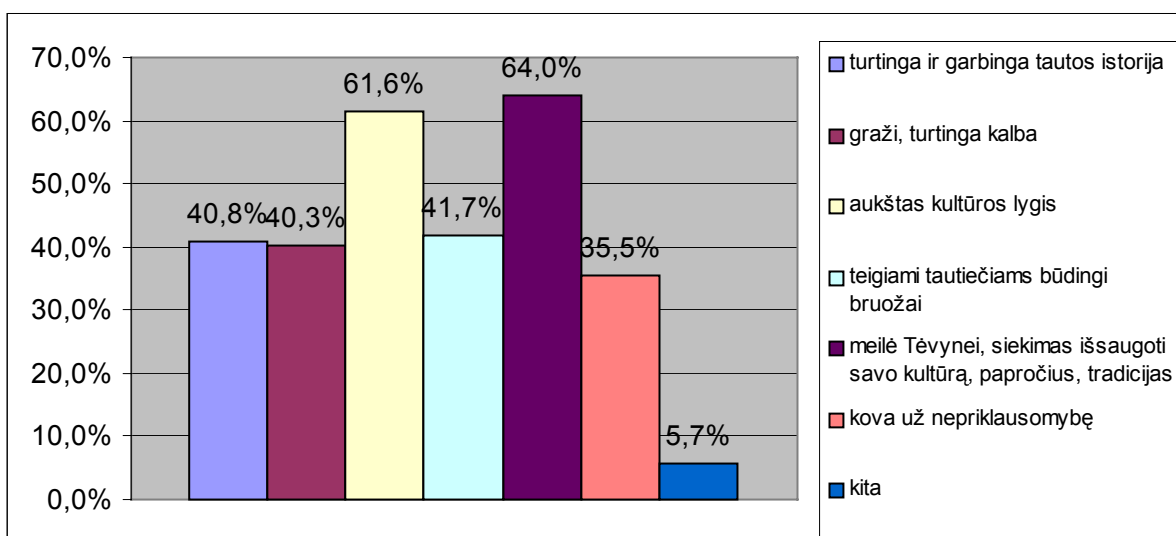
⁶² Leonavičius J. Sociologijos žodynas. – Vilnius: Academia, 1993.



7 pav. Atsakymai į klausimą “Ar Jūs didžiuojatės savo tautybe?”

Dauguma atsakė, kad didžiuojasi. Tik 11,4 proc. nesididžiuoja, 0,9 proc. respondentų šiuo klausimu nėra apsisprendę. Tyrime dalyvavo įvairių tautybių respondentai: lietuviai, rusai, lenkai ir kt. 24,7 proc. apklaustų studentų priklauso tautinėms mažumoms. Tyrimo metu norėta išsiaiškinti ar pasididžiavimas savo tautybe susijęs su tuo, kad asmuo priklauso tautinėms mažumoms, ar ne. Susumavus atsakymus, buvo gauti šie rezultatai: iš atsakiusių į anketos klausimus lietuvių – 10,3 proc., o kitų tautybių – 14,5 proc. nesididžiuoja savo tautybe. Kadangi šis procentas skiriasi nedaug, galima daryti išvadą, kad šiuo atveju pasididžiavimas savo tautybe nėra susijęs su tautinės daugumos ir mažumos problema.

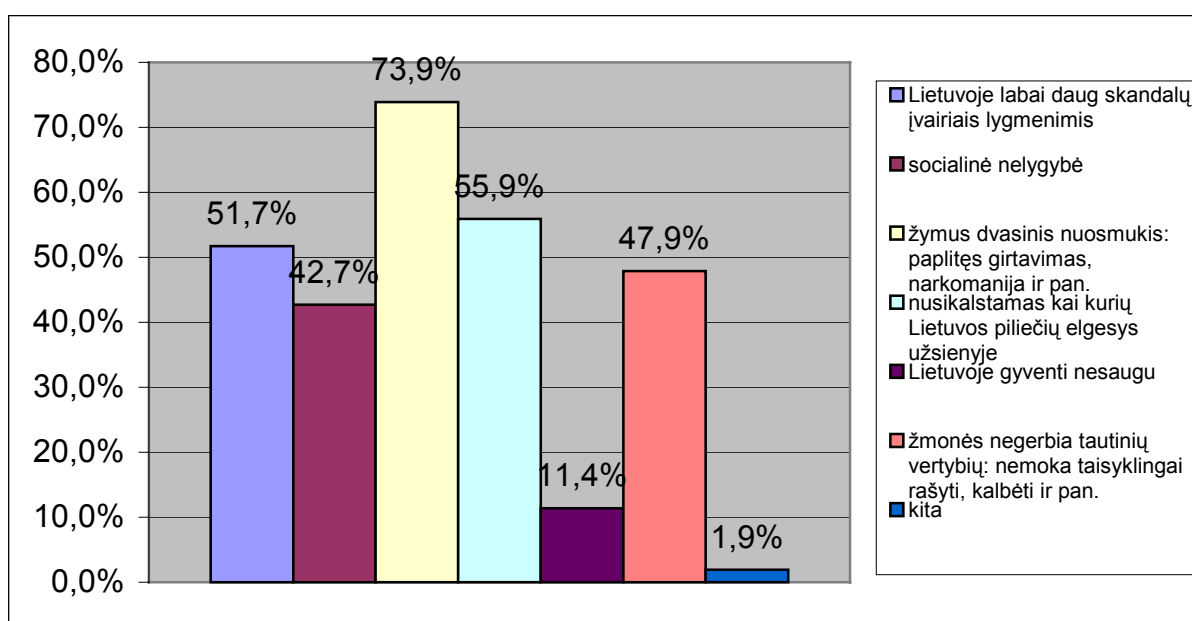
Tyrimo anketoje buvo pateikti klausimai apie tai, kas galėtų skatinti pasididžiavimo savo tauta jausmus (žr. 8 pav.).



8 pav. Pasididžiavimą savo tautybe skatinantys veiksniai

Labiausiai pasididžiavimą savo tauta skatinančiais veiksniais respondentai nurodė aukštą kultūros lygį ir meilę tėvynei, siekimą išsaugoti savo kultūrą, papročius, tradicijas. Kai kurie respondentai įrašė savo komentarus. Laisvus atsakymus galima būtų suskirstyti į politinius-ekonominius ir kultūrinius. Respondentai teigia, kad pasididžiavimo savo tauta jausmą turėtų skatinti: “garbingi politikai – tautos atstovai”; “ekonomiškai išsivysčiusi valstybė”; “turtinga valstybė, suteikianti geras sąlygas savo žmonėms, kad jiems nereikėtų važiuoti į užsienį”; “galimybė gauti aukštąjį išsilavinimą ir gauti gerai apmokamą darbą”; “gera ekonominė, politinė valstybės situacija, rūpestis ir palankių gyvenimo sąlygų suteikimas jos piliečiams”. Kiti respondentai parašė, kad jiems pasididžiavimą savo tauta keltų: “domėjimasis savo tautos praeitimi, kultūra ir kalba”; “pilietinis ugdymas ir pilietinis aktyvumas”; “tolerancija žmonėms bei kitoms tautoms” ir pan.

Respondentų buvo prašoma nurodyti kokios priežastys, jų nuomone, sukelia nusivylimo savo šalies piliečiais jausmą (žr. 9 pav.).



9 pav. Nusivylimą savo šalies piliečiais skatinantys veiksniai

Kaip labiausiai skatinančią nusivylimą priežastį respondentai nurodė Lietuvos gyventojų dvasinį nuosmukį – narkomaniją, girtavimą, prostituciją, prekybą žmonėmis, atsakomybės už savo veiksmus stoką. Šios problemos aktualios pasirodė net 73,9 proc. respondentų. Maždaug pusei apklaustųjų nerimą kelia skandalai įvairiais lygmenimis, nusikalstamas Lietuvos piliečių elgesys užsienyje. Įdomu tai, kad net 47,9 proc. respondentų pergyvena dėl to, kad žmonės negerbia tautinių vertybių: nemoka taisyklingai rašyti, kalbėti

valstybine kalba, nežino šalies papročių, tradicijų ir pan. Vos 11,4 proc. pažymėjo, kad Lietuvoje gyventi nesaugu.

Kai kurie respondentai įrašė savo pastabas. Jiems nusivylimą kelia: “korupcija vyriausybėje”; “korupcija ir didelė netvarka politinėje sistemoje” ir pan. Lenkų tautybės studentė nurodė “nelygybę kitakalbių atžvilgiu, nors jie irgi yra Lietuvos piliečiai”.

4.2. Tautiniai stereotipai ir nuostatos kitataučių atžvilgiu

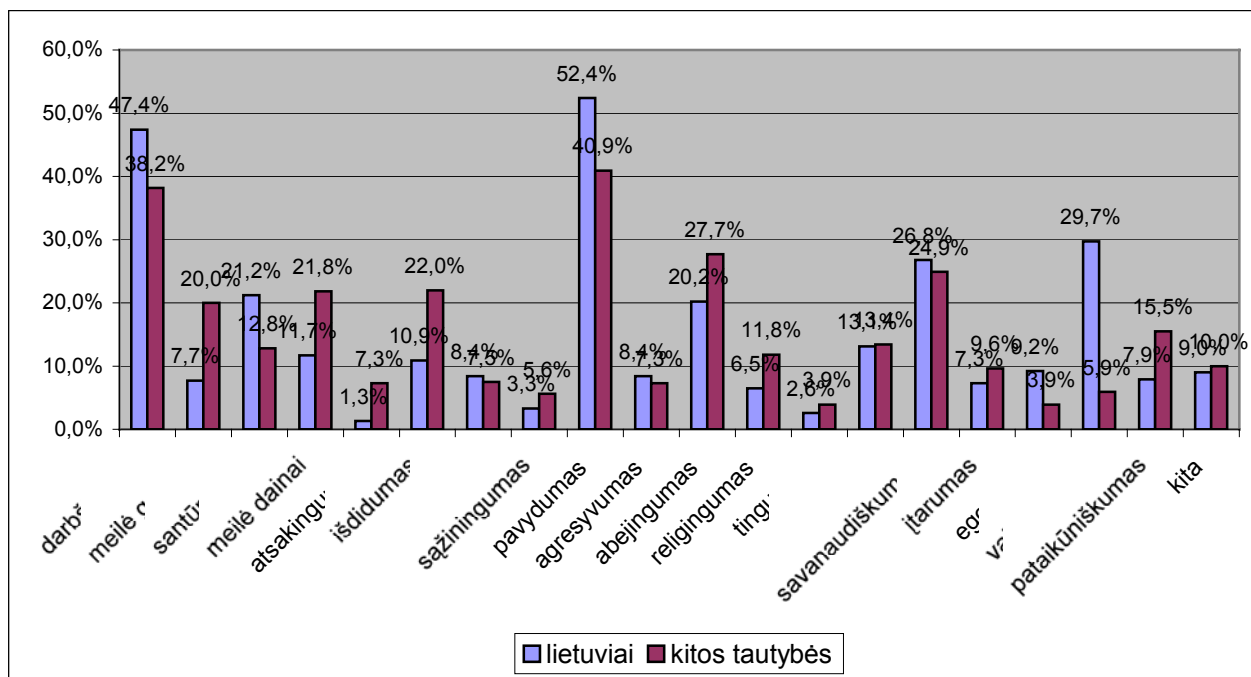
Tautinius stereotipus galima apibrėžti kaip visuomenės sąmonėje funkcionuojančius, pastovius, schematiškus, istoriškai susiklosčiusius ir emociškai nuspalvintus savos ir svetimos etninės grupės narių apibūdinimus. Stereotipai yra kultūros ir socializacijos išdava ir jie būna labai įvairūs: tikslūs ir netikslūs, pozityvūs, neutralūs ar negatyvūs. Daugelis tautinių stereotipų paprastai skirti charakterio bruožams apibūdinti. Stereotipizavimas savo grupės viduje kyla iš to, kad mes save ir savo grupės narius suvokiame kaip panašius vienas į kitą.

Sociologai J. Berting ir Ch. Villain-Gandossi, apibendrinami sociologinius tyrimus, nagrinėjančius tautinius stereotipus, išskiria šias tautinių stereotipų funkcijas⁶³:

- Bendruomenės nariams stereotipai suteikia baigtus pavidalus, įgalinančius struktūruoti išorinį pasaulį ir žmones.
- Stiprindami priklausomybės jausmą, jie didina bendruomenės narių susitelkimą.
- Lygindami “mūsų” ir “jų” vertybes kontrasto būdu, formuoja bendruomenės vertybes.
- Gali būti naudojami, kai iškyla grėsmė “mūsų” kolektyviškumui susimaišyti su “kitų” kolektyviškumu.
- Gali būti naudojami žmonių ir grupių įtraukimui ir atskirčiai, jeigu “jų” vertybės suprantamos kaip grėšiančios “mūsų” vertybėms.
- Gali būti taikomi demonstruojant lojalumą kolektyviškumui – tikrą arba apsimestinį.

Sociologinio tyrimo metu respondentams reikėjo nurodyti tris svarbiausius būdo bruožus iš pateikto sąrašo, būdingus lietuviams. Kaip galimi atsakymo variantai, buvo išvardinti ir teigiami, ir neigiami būdo bruožai. Susumavus teigiamus atsakymo variantus, buvo gauti šie rezultatai (žr. 10 pav.):

⁶³ Tamošiūnas T. Edukacinis kryptingumas įvairiautėje aplinkoje. – Vilnius: VPU, 2000. – p. 84.



10 pav. Lietuviams būdingi būdo bruožai

Kaip labiausiai būdingus lietuviams būdo bruožus apklaustieji studentai nurodė darbštumą ir pavydumą. Atskirai susumavus lietuvių tautybės ir kitų tautybių respondentų atsakymus paaiškėjo, kad būdo bruožų vertinimai iš esmės yra panašūs. Labiausiai respondentų požiūris skiriasi į lietuvių vaišingumą: 29,7 proc. lietuvių tautybės respondentų mano, kad lietuviai yra vaisingi, tačiau tai nuomonei pritaria tik 5,9 proc. kitų tautybių apklaustųjų. Atitinkamai vertinant lietuvių meilę gamtai, meilę dainai ir išdidumą – šiuos bruožus kaip labiau būdingus įvertino kitų tautybių respondentai. Santūrumas – priešingai, lietuvių tautybės respondentams pasirodė labiau būdingas, nei kitų tautybių apklaustiems studentams (atitinkamai 21,2 proc. ir 12,8 proc.).

Kai kurie respondentai papildė lietuviams būdingų bruožų sąrašą, įrašę savo atsakymų variantus. Aštuoni respondentai pažymėjo, kad lietuviams būdingas užsispyrimas. Kiti jų pasiūlyti bruožai buvo ir teigiami - dosnumas, kantrumas, paprastumas, optimizmas, draugiškumas, meilė savajai kultūrai, linksnumas, tautiškumas, ir neigiami – apatiškumas, netolerantiškumas, niūrumas, nusikalstamumas ir polinkis engti kitas tautas.

Anketinės apklausos metu respondentams reikėjo įvertinti kokie būdo bruožai būdingi atskiroms Lietuvoje gyvenančioms etninėms grupėms. Į šį klausimą atsakė palyginti nedaug respondentų. Kai kurie pakomentavo, kad sunku spręsti apie žmogaus būdo bruožus pagal gyvenamąją vietą.

Net 25 proc. respondentų į klausimą apie aukštaičiams, dzūkams, žemaičiams ir suvalkiečiams būdingus būdo bruožus neatsakė. Atsakiusių į klausimą studentų pasiūlyti būdo bruožai buvo labai įvairūs, atsitiktiniai. Šis tyrimo klausimas nepasiteisino, minėtų etninių grupių portretus galima apibrėžti tik sąlyginai. Atsakiusių respondentų nuomone, **aukštaičiams** būdingas darbštumas (31,9 proc.), santūrumas (11,3 proc.) ir vaišingumas (11,3 proc.). **Dzūkams** – meilė dainai (20,1 proc.), vaišingumas (18,2 proc.), darbštumas (13,2 proc.) ir meilė gamtai (12,6 proc.). **Žemaičiai**, respondentų nuomone, yra išdidūs (20,6 proc.) ir vaišingi (14,2 proc.), o **suvalkiečiai** – šykštūs, tai pažymėjo net 61,8 proc. atsakiusių į šį klausimą respondentų.

Paprastai atliekant tautinių stereotipų tyrimus būna tiriamas ir požiūris į kitas tautas, jiems būdingiausias būdo bruožus. Šio tyrimo metu toks klausimas nebuvo pateiktas, tačiau buvo siekiama išsiaiškinti kokį santykį su kitomis tautomis ir kito tikėjimo žmonėmis respondentai turi užduodant jiems klausimą apie tai, kaip jie reaguotų, jeigu jų šeimoje ar artimiausių giminių tarpe atsirastų kitos tautybės ar kito tikėjimo žmogus. Buvo gauti tokie atsakymai (žr. 4 lentelę):

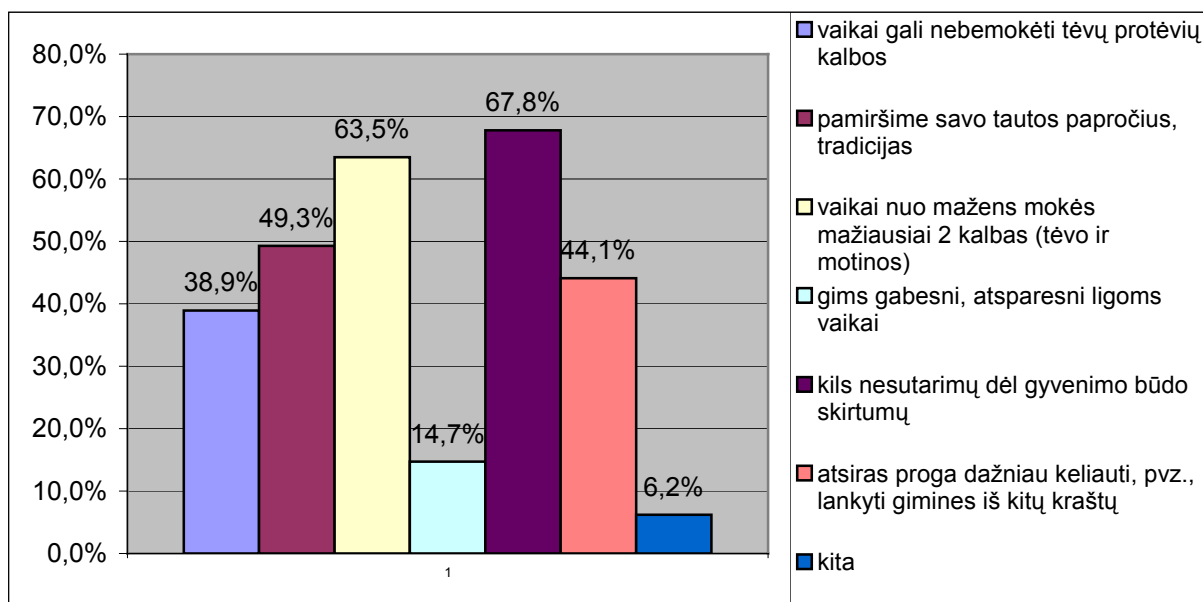
4 lentelė

Atsakymai į klausimą “Kaip Jūs reaguotumėte, jei Jums arba Jums artimam žmogui – seseriai, broliui, artimam draugui arba draugei pirštųsi” (proc.):

	Būčiau kategoriškai prieš	Būčiau nepatenkintas	Būčiau patenkintas	Būčiau labai patenkintas	Man vis vien
Kitos rasės žmogus, pvz., juodaodis	14,7	29,4	19,0	5,7	31,3
Kitos tautybės žmogus, pvz., čekas	4,3	16,1	33,6	8,5	37,4
Kito tikėjimo žmogus, pvz., musulmonas	43,6	32,2	5,7	3,8	14,7
Vakarų valstybės, pvz., JAV, pilietis	3,3	16,6	32,7	13,3	34,1
NVS (buvusios Sovietų Sąjungos) pilietis	9,5	23,2	23,2	5,7	38,4
“Trečiojo pasaulio”, pvz., Indijos pilietis	19,4	40,3	10,4	3,8	26,1
Lietuvos pilietis, bet ne Jūsų tautybės	3,3	13,7	36,5	10,4	36,0

Iš lentelės matyti, kad respondentai gana tolerantiškai nusiteikę kitų tautybių žmonių atžvilgiu. Maždaug trečdalis respondentų atsakė, kad jie būtų nei patenkinti, nei nepatenkinti, jeigu jiems artimam žmogui pirštųsi kitos tautybės ar net rasės žmogus. Išimtis – musulmonų religiją pripažįstantys asmenys. Abejingų tokiai santuokai respondentų buvo 14,7 proc., o būtų nepatenkinti ir net kategoriškai prieštarautų net 75,8 proc. apklaustųjų. Tai tikriausiai susiję su nuolat žiniasklaidos priemonėse skelbiamų žinių apie teroro aktus, ginkluotus išpuolius ir pan. musulmoniškuose kraštuose. Nelabai respondentus džiugintų ir artimo žmogaus santykiai su trečiojo pasaulio – pvz. Indijos – piliečiais. Nepatenkintų ir

prieštaraujančių būtų 59,7 proc. respondentų. Visai kitoks respondentų nusiteikimas tyrimo metu išryškėjo JAV ir kitų Vakarų valstybių piliečių atžvilgiu (neskaitant juodaodžių – kitos rasės žmonių). Nemaža dalis tokiu atveju būtų patenkinti ar net labai patenkinti. Taip pat jaustūsi respondentai ir tuo atveju, jeigu jiems artimas žmogus susituoktų su kitos tautybės Lietuvos piliečiu. Iš gautų atsakymų galima spręsti, kad dauguma apklaustųjų studentų yra gana tolerantiški kitų tautybių žmonių atžvilgiu ir netgi sutiktų juos įsileisti į savo šeimą ar patys kurti mišrią šeimą. Sunku spręsti apie tolerancijos lygį kito tikėjimo ir kitos rasės žmonių atžvilgiu, tačiau į savo šeimą priimti pastaruosius sutiktų tik nedaugelis respondentų. Anketoje buvo pateiktas klausimas apie tai, kokias pasekmes galėtų turėti mišri santuoka. Susumavus teigiamus atsakymus į pateiktus atsakymo variantus, buvo gauti tokie rezultatai (žr. 11 pav.):



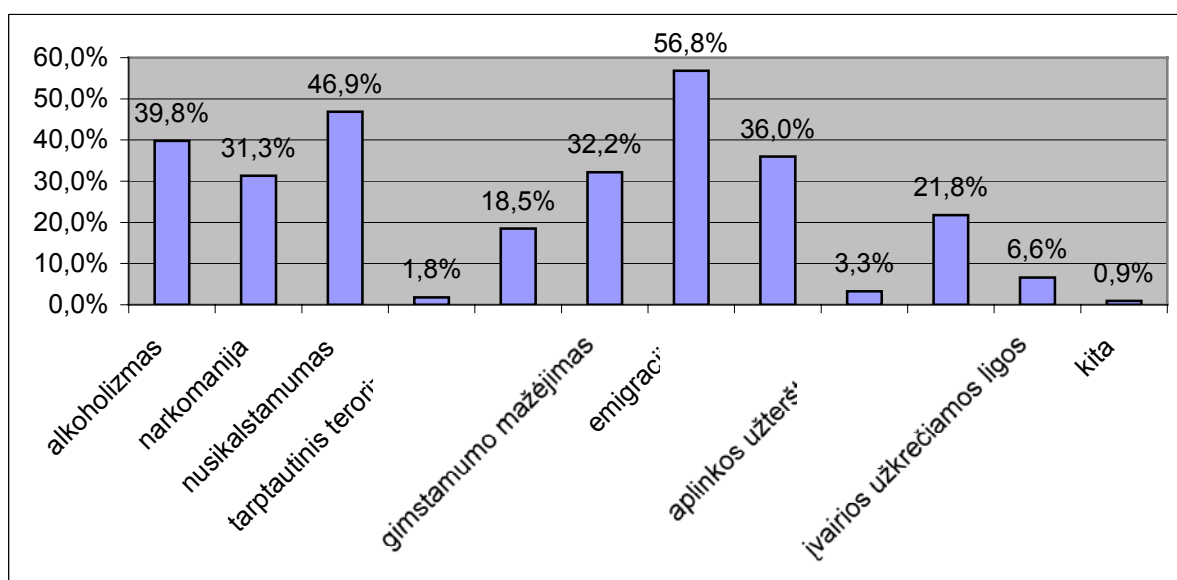
11 pav. Mišrios santuokos pasekmės

Buvo pateikta po lygiai teigiamų ir neigiamų atsakymo variantų. Daugiau nei pusės respondentų nuomone, mišrioje šeimoje gimę vaikai mokės mažiausiai dvi kalbas – tėvo ir motinos, dar daugiau respondentų pripažįsta, kad gali kilti nesutarimų dėl gyvenimo būdo skirtumų. Vos 15 proc. apklaustųjų galvoja, kad mišrioje santuokoje dėl tolimesnių genetinių ryšių tarp tėvų, gims gabetesni, atsparesni ligoms vaikai. Kai kurie respondentai įrašė savo komentarus, daugiausiai apie vaikų padėtį mišriose šeimose: “vaikai gal ir mokės dvi kalbas, bet nevertos nei vienos jų gerai”; “vaikams bus sunku apsispręsti kokiai tautai jie priklauso”; “vaikai gaus informacijos apie abi kultūras, plėsis vaiko kultūrinis akiratis, jis bus dvasiškai

turtingesnis”. Kiti akcentuoja nesutarimus tarp kitatikių: “kils nesutarimų dėl tikėjimo, galima tikėtis daugiau problemų nei įprastinėje šeimoje”; “gali grėsti nesutarimai giminėje: kitas tikėjimas, tradicijos”. Kai kurie respondentai reiškė teigiamą požiūrį į mišrias santuokas: “labai teigiamai žiūriu į mišrias šeimas: jos susijusios su kultūros lygio augimu”; “vien dėl kultūrų skirtumo nieko neigiamo negali įvykti, viskas priklauso nuo tėvų tautinių ir pilietinių jausmų bei tarpusavio tolerancijos” ir pan.

4.3. Tautiškumo išsaugojimą lemiantys veiksniai

Tyrimo anketoje buvo pateiktas klausimas apie šiuo metu pavojingiausius Lietuvai reiškinius. Respondentams reikėjo išreikšti savo nuomonę ir pažymėti tris, jų nuomone, pavojingiausius reiškinius iš pateikto sąrašo.

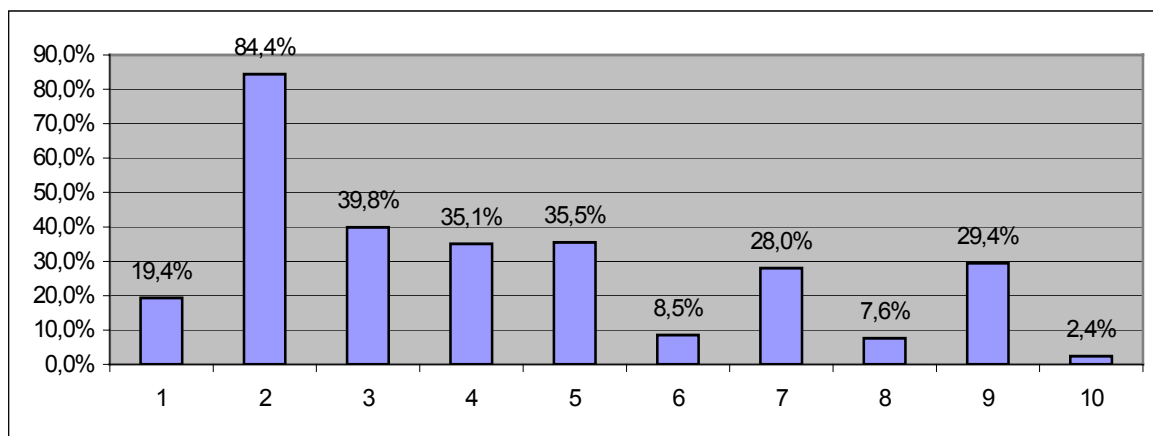


12 pav. Lietuvai šiuo metu pavojingiausi reiškiniai

Iš 12 paveikslo matyti, kad didžiausia Lietuvai kylanti grėsmė šiuo metu yra emigracija, šį atsakymo variantą pažymėjo 56,8 proc. respondentų. Beveik pusės apklaustųjų nuomone Lietuvai šiuo metu yra pavojingas ir nusikalstamumas. Įdomu tai, kad palyginti nemaža dalis studentų mato nutautėjimo grėsmę – šį variantą nurodė 18,5 proc., t.y. gerokai daugiau, negu nurodžiusių tarptautinio terorizmo, aplinkos užterštumo ir įvairių užkrečiamų ligų grėsmes. Maždaug trečdalis respondentų Lietuvoje mato paplitusio alkoholizmo, narkomanijos, nedarbo ir gimstamumo mažėjimo grėsmes. Du respondentai įrašė savo

komentarus, pabrėždami, kad Lietuvai šiuo metu pavojingiausias chaosas ir korupcija Vyriausybėje.

Tyrimo metu apklaustieji studentai turėjo įvertinti kokie pavojai gresia tautiškumo išsaugojimui. Anketoje jiems reikėjo apibrėžti tris, jų nuomone, svarbiausius pavojus (žr. 13 pav.).



Anketoje nurodyti atsakymo variantai:

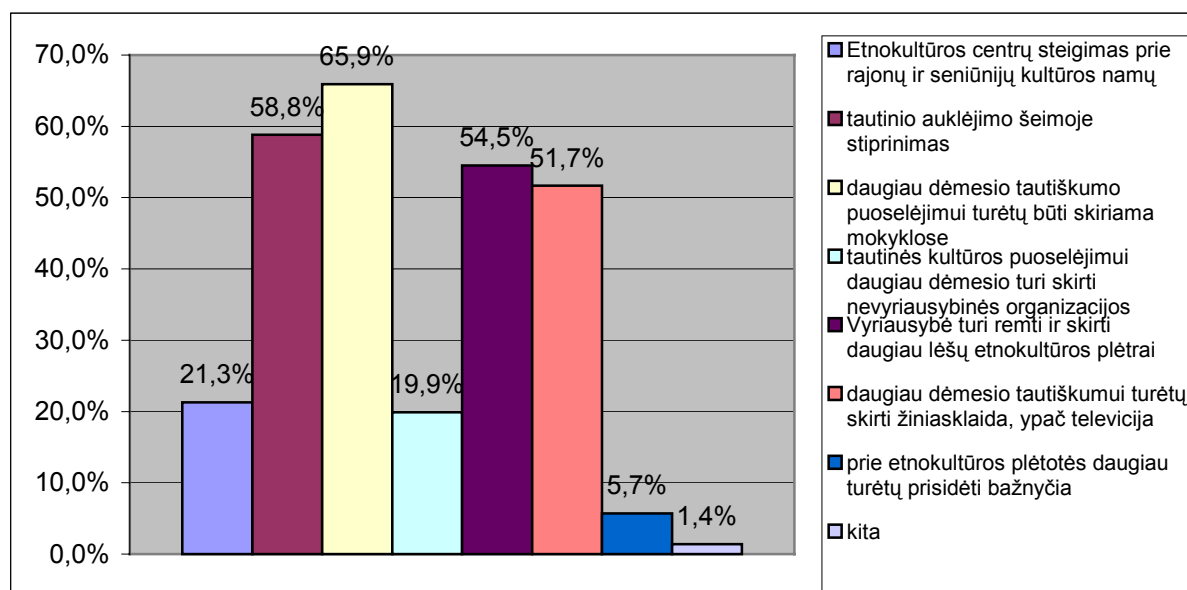
1. Globalizacijos procesas ir su juo susijęs neišvengiamas kultūrų susilieėjimas
2. Labai didelė, ypač jaunų žmonių, emigracija į užsienio šalis
3. Bloga demografinė situacija, mažėja natūralus gyventojų prieaugis, visuomenė sensta
4. Lietuvos jaunimas labai imlus vakarietiškos masinės kultūros invazijai
5. Lietuvos valdžia per mažai skiria dėmesio ir lėšų tautinių vertybių išsaugojimui ir vystymui
6. Lietuvoje labai silpnos visuomeninės organizacijos, jų veikla tautiškumo ugdyme nedidelė
7. Lietuvos kaimo nykimas ir tuo pačiu žymus tautinių vertybių ir tradicijų saugotojų praradimas
8. Lietuvos inteligentijos pasyvumas
9. Per didelis materialinių vertybių sureikšminimas
10. Kita

13 pav. Pavojų tautiškumo išsaugojimui keliantys veiksniai

Kaip ir prieš tai minėtame klausime, respondentai, kaip didžiausią tautiškumui gresiantį pavojų nurodė labai didelę, ypač jaunų žmonių, emigraciją į užsienio šalis. Šį atsakymo variantą pasirinko net 84,4 proc. respondentų. Pakankamai reikšminga dalis respondentų – apie trečdalį – grėsmę tautiškumo išsaugojimui išvelgia blogoje demografinėje situacijoje, jaunimo polinkiui pasiduoti vakarietiškos masinės kultūros įtakai, Lietuvos valdžios pasyvume, per dideliame materialinių vertybių sureikšminime. Su pavojum tautiškumo išsaugojimui apklaustieji studentai linkę sieti ir nykstantį Lietuvos kaimą – tautinių vertybių saugotoją. Inteligentų bei visuomeninių organizacijų pasyvumas pavojingas pasirodė tik nedaugeliui respondentų. Galima spėti, kad pastarųjų galimybės kažką reikšmingo nuveikti tautiškumo išsaugojimo labui studentų yra vertinamos menkai. Keli studentai įrašė savo komentarus: “menkas valdžios dėmesys ir lėšos jaunimo švietimui ir tobulinimui”;

“tautiškumui didžiausią grėsmę kelia priklausymas Europos Sąjungai”; “pastoviai gyvenantys kitataučiai visur stengiasi pripiršti savo kalbą (pvz., rusų), o lietuviai tam lengvai pasiduoda”.

Respondentai tyrimo metu turėjo įvertinti, kas, jų nuomone, galėtų prisidėti prie tautiškumo išsaugojimo. Klausime buvo taip pat pateikti galimi atsakymo variantai, iš kurių reikėjo apibraukti tris svarbiausius (žr. 14 pav.).



14 pav. Veiksniai, galintys prisidėti prie tautiškumo išsaugojimo

Iš atsakymų matyti, kad dauguma respondentų mano, jog tautiškumą išsaugoti labiausiai galėtų padėti socializacijos faktoriai – šeima ir mokykla. Nemažiau reikšmingas būtų šiuo klausimu būtų didesnis Vyriausybės dėmesys bei žiniasklaidos, ypač televizijos, veikla tautiškumo išsaugojimo labui. Viena studentė išsamiai išdėstė savo nuomonę, ką reikėtų daryti, kad išsaugotume tautiškumą: “reikia sudaryti sąlygas, kad žmonės galėtų normaliai gyventi, uždirbti Lietuvoje, kad nereikėtų išvažiuoti ir galvoti, kad kažkur yra geriau”. Kitas respondentas apibendrina, kad “visi šie išvardinti veiksniai yra svarbūs ir turi sąveikauti tarpusavyje”.

4.4. Studentų santykis su tautinėmis vertybėmis

Sociologinio tyrimo metu apklaustiems studentams reikėjo įvertinti koks, jų nuomone, turėtų būti inteligentas. Šis klausimas anketoje buvo panaudotas todėl, kad tyrime dalyvavo

būtent akademinis jaunimas, būsiami išsilavinę žmonės. Galbūt tai būsima Lietuvos inteligentija, nuo kurios susiformavusių vertybių ir pastangų priklausys tautiškumo sklaida Lietuvos visuomeniniame gyvenime. Respondentų sudarytą inteligento portretą žr. 5 lentelėje.

5 lentelė

Respondentų požiūris į inteligentišką žmogų (proc.)

Ar svarbu, kad inteligentas:	Labai svarbu	Svarbu	Nesvarbu	Visai nesvarbu	Sunku pasakyti
Būtų išsimokslinęs	61,6	29,4	4,3	0,9	3,8
Orientuotųsi savo šalies istorijoje	36,5	55,0	4,3	0	4,3
Būtų susipažinęs su savo krašto folklorinėmis tradicijomis	11,8	48,8	22,3	5,2	11,8
Dalyvautų visuomeniniame gyvenime	33,2	45,0	14,2	0,9	6,6
Mokėtų svetimų kalbų	34,1	45,5	12,8	0,9	6,6
Pripažintų vakarietišką gyvenimo būdą	7,6	26,5	46,0	9,0	10,9
Būtų mandagus	64,9	26,1	4,3	0,5	4,3
Gerai, tvarkingai atrodytų	45,0	42,2	5,7	1,9	5,2
Būtų iniciatyvus, nesibaimintų naujovių	41,7	43,1	9,5	0,5	5,2
Kita	9,0				

Iš 5 lentelės matyti, kad inteligentas, daugumos studentų nuomone, turėtų būti išsimokslinęs ir mandagus. Ir kiti išvardinti bruožai – išsimokslinimas, savo krašto istorijos pažinimas, visuomeninis aktyvumas, kalbų mokėjimas, tvarkingumas – daugumai respondentų pasirodė reikšmingi kuriant inteligento portretą. Daugiau nei pusė apklaustųjų nurodė, kad inteligentas turėtų būti susipažinęs su savo krašto folklorinėmis tradicijomis, tačiau 22,3 procentai parašė, kad tai nėra svarbu. Kaip mažiausiai reikšmingas inteligento būdo bruožas, buvo išskirtas vakarietiško gyvenimo būdo pripažinimas. Kadangi tyrimo anketoje nebuvo detaliau paaikškinta sąvoka “vakarietiškas gyvenimo būdas” ir kiekvienas respondentas galėjo susidaryti skirtingą tokio gyvenimo būdo vaizdą, kažkokias išvadas daryti iš atsakymo į šį teiginį būtų netikslinga. Įdomu tai, kad dauguma respondentų supranta, kad tik susipažinęs su savo krašto istorija ir tradicijomis žmogus gali būti įdomus ne tik savo šalyje, bet ir užsienyje. Pora respondentų pridūrė, kad inteligentiškas žmogus turėtų būti tolerantiškas.

Tyrimo anketoje buvo pateikta keletas klausimų, susijusių su etnokultūrinę vertę turinčiais reiškiniais – etnografinėmis vietovėmis, folkloru, tradicinėmis šventėmis. Tyrimo metu siekta išsiaiškinti kiek apklaustieji studentai susiję su šiais reiškiniais, kaip juos vertina.

Respondentams buvo pateiktas klausimas apie lietuviams brangias etnografines vietas – ar jie lankėsi jose, ar norėtų aplankyti. Buvo gauti šie atsakymai (žr. 6 lentelę):

Respondentų lankytos lietuviams brangios vietos (proc.)

	Buvau kelis kartus	Buvau vieną kartą	Nebuvau, bet ruošiuosi aplankyti	Nebuvau ir nesiruošiu
Etnografijos muziejų Rumšiškėse	19,0	36,5	32,2	12,3
Etnografijos muziejų Vilniuje	15,2	38,4	32,7	13,7
Kernavės draustinį	21,3	30,8	38,4	9,5
Trakų pilį	76,3	15,6	7,1	0,9
Gedimino pilį	84,4	10,9	3,3	1,4
Vaišnoriškių, Šuminų kaimus Aukštaitijos nac. parke	3,3	14,2	52,1	30,3
Kitas lietuviams brangias vietas	14,7			

Dauguma apklaustų studentų yra buvę vieną ar daugiau kartų Trakų ir Gedimino pilyse. Kitose išvardintose vietose taip pat dauguma studentų buvo arba bent jau ruošiasi aplankyti. Mažiausiai pažįstami respondentams pasirodė Vaišnoriškių ir Šuminų kaimai Aukštaitijos nacionaliniame parke. Įdomu tai, kad atsakydami į laisvą atsakymo variantą, studentai buvo palyginus aktyvūs (savo variantus pasiūlė net 14,7 proc. apklaustųjų), tuo papildydami šį fragmentišką, neišbaigtą lietuviams brangių vietų sąrašą. Studentai pasiūlė stebėtinai daug lietuviams brangių, vertų pasididžiavimo vietų:

Kryžių kalnas Šiauliuose; P. Cvirkos gimtinė; Arklių muziejus; Etnografiniai muziejai Žemaitijoje; Puntuko akmuo; J. Biliūno gimtinė ir kapas; Dzūkijos nacionalinis parkas; pajūris; Palangos “Gintaro” muziejus; Stelmužės ažuolas; D. Poškos gimtinė; Kuršių Nerija; “Vorutos atstatoma pilis prie Anykščių”; Zervynų etnografinis kaimas Varėnos rajone; Šiluva; Molėtų etnokosmologijos centras; Kernavės muziejus; Ventės ragas; Čepkelių regioninis parkas; Juozapinės kalnas. Kiti respondentai nepatingėjo parašyti ir platesnius komentarus: “su tėvais vasarą aplankydavome įvairius dvarus, parkus bei kitas žymias Lietuvoje vietas (saugomus draustinius, rezervatus)”; “Panemunės pilių kompleksas su puoselėjamomis etnografinėmis ir istorinėms tradicijomis”; “mums, lietuviams, yra brangios visos mūsų istorinės vietos – parkai, draustiniai, muziejai”.

Apibendrinus atsakymus į klausimą apie lietuviams brangias vietas galima daryti išvadą, kad apklaustieji VPU studentai yra aplankę nemažai istorinių, etnografinių Lietuvos vietovių, draustinių ir pan. O iš gausių laisvų atsakymų peršasi išvada, kad jie tai daro su didžiuoju noru ir džiaugsmu. Galima drąsiai teigti, kad dauguma respondentų didžiuojasi Lietuvos gamta, muziejais, etnografiniais kaimais, išlikusiomis senovinėmis pilimis ir pan.

Ankstesnėse magistro darbo dalyse buvo jau minėta, kad žmogaus tautinės savivokos formavimuisi didžiulę įtaką daro šeimos skiepijamos vertybės, bei žinios ir vertinimai,

įgyjami besimokant vidurinėje mokykloje, o vėliau universitete. Todėl tyrimo metu studentams buvo užduotas klausimas apie tai, ar jie norėtų universitete pasimokyti lietuvių liaudies dainų, šokių, mitologijos ir pan. Buvo gauti tokie rezultatai:

7 lentelė

Atsakymai į klausimą “Ar norėtumėte kaip laisvai pasirenkamą dalyką pasimokyti universitete” (proc.):

	Taip	Ne	Sunku pasakyti
Lietuvių liaudies dainų	24,6	49,3	26,1
Lietuvių liaudies šokių	39,8	34,1	26,1
Lietuvių mitologijos	46,9	28,4	24,6
Lietuvių liaudies amatų: medžio drožimo, metalo kalybos, audimo ir pan.	40,8	29,4	29,9
Kita	6,2		

Susumavus gautus rezultatus paaiškėjo, kad apie trečdalis respondentų šiuo klausimu nėra apsisprendę, tačiau beveik pusė apklaustųjų visgi norėtų kaip laisvai pasirenkamą dalyką pasimokyti lietuvių mitologijos ir lietuvių liaudies amatų (medžio drožimo, metalo kalybos, audimo ir pan.). Mažiausiai respondentų (24,6 proc.) savo universitete norėtų mokytis lietuvių liaudies dainų. Kai kurie respondentai nurodė savo atsakymo variantus. Jie norėtų pasimokyti: Lietuvos istorijos, groti kanklėmis, daugiau sužinoti apie tradicijas ir papročius, išmokti juostų audimo. Viena studentė jau mokosi audimo, o kita parašė, kad: “mūsų universitete kaip laisvai pasirenkamą dalyką galima rinktis lietuvių liaudies dainų ir šokių ansamblių “Šviesa”. Aš esu šio ansamblio narė, dainuoju chore”.

Asmenybės tautinės savivokos formavimasis glaudžiai susijęs su šeimoje puoselėjamos tradicijomis. Vienos iš gražiausių, susijusių su teigiamomis emocijomis, tradicijų nuo seno buvo ir dabar yra šventės. Nuo to kaip ir kokias šventes švėsdavo mūsų tėvai ir seneliai dažnai priklauso kaip mes švėsime jas su savo vaikais ir anūkais. Švenčių metu tradiciškai susirinkdavo ne tik artimiausi šeimos nariai, bet ir platesnė giminė. Buvo dainuojamos dainos, žaidžiami žaidimai, vykdavo šokiai ir pan. Be to, šventės turėdavo savo tradicinius patiekalus, ritualinius elementus. Kai kuriose šeimose tų tradicijų stengiamasi laikytis iki šiol: dažomi margučiai per Velykas, laikomasi pasninko prieš Kalėdas ir panašiai. Kita vertus kartu su vakarietiška masine kultūra į Lietuvą ėmė skverbtis ir iki šiol mums buvusios svetimos šventės, tokios kaip Valentino diena ar Halloween’as. Kartais susidaro įspūdis, kad minėtos šventės itin sparčiai populiarėja ir skverbiasi į lietuvių sąmonę, ypač jaunimo. Tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti koks respondentų požiūris į Lietuvoje švenčiamas šventes, tiek tradicines, tiek naujai atsiradusias. Studentams buvo pateiktas

švenčių sąrašas ir jiems reikėjo įvertinti kurias jie švenčia su dvasiniu pasitenkinimu, o kurioms yra abejingi (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Respondentų požiūris į šventes (proc.)

Šventės	Labai laikiu ir jaučiu dvasinį pasitenkinimą	Švenčiu, bet ypatingo dvasinio pasitenkinimo nejaučiu	Nešvenčiu, bet gerai, kad nereikia eiti į darbą	Esu abejinga(s)
Kūčios	81,0	16,1	0,9	1,9
Kalėdos	86,7	10,4	0,9	1,9
Nauji metai	46,0	53,1	0,5	0,5
Velykos	67,8	29,4	0,9	1,9
Šv. Valentino diena	34,6	50,7	4,7	10,0
Lietuvos valstybės atkūrimo	14,7	38,4	43,6	3,3
Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo	12,8	38,4	45,5	3,3
Joninės	29,9	54,5	11,8	3,8
Mindaugo karūnavimo	11,8	34,1	45,0	9,0
Žolinė	18,0	37,0	28,0	17,1
Halloween'as	11,4	26,1	18,0	44,5
Vėlinės	50,2	34,6	8,5	6,6

Gauti rezultatai parodė, kad su dvasiniu pasitenkinimu daugumai respondentų siejasi tradicinės šventės – Kūčios, Kalėdos ir Velykos. Pusė respondentų dvasinį ryšį jaučia ir su Vėlinėmis. Absoliuti dauguma studentų švenčia Naujus metus, pusė atsakiusių šią šventę sieja su dvasiniu pasitenkinimu, pusė - ne. Labai panašiai respondantai vertina Jonines ir šv. Valentino dieną – apie trečdalį jaučia dvasinį pasitenkinimą ir apie pusę jo nejaučia, bet šias šventes pripažįsta. Daugiausiai respondentų (44,5 proc.) išreiškė abejingumą Halloween'ui. Galima daryti išvadą, kad bent jau daugelio šioje apklausoje dalyvavusių studentų dar nespėjo sudominti ši naujai atėjusi į Lietuvą šventė.

Siekiant išsiaiškinti studentų požiūrį į Lietuvoje viešosiose vietose eksponuojamus įvairių įstaigų pavadinimus, reklaminių plakatų antraštes užsienio kalba ir kitus užsienio kalbos vartojimo būdus Lietuvoje, anketoje buvo pateiktas klausimas – ar jie pritartų ar nepritartų išvardintiems teiginiams. Buvo gauti tokie rezultatai (žr. 9 lentelę):

Respondentų požiūris į lietuvių kalbos vartojimą viešose vietose (proc.)

Ar pritartumėte, kad:	Taip	Ne	Sunku pasakyti
Lietuvių atlikėjai Eurovizijoje ir kituose tarptautiniuose konkursuose dainuotų lietuviškai	37,0	30,8	32,2
Greta viešbučių, barų ir kitų viešų įstaigų užsienietišku pavadinimų būtų pateikiami jų vertimai į lietuvių kalbą	66,4	13,7	19,9
Per televiziją rodomi užsienio filmai būtų transliuojami originalo kalba su lietuviškais subtitrais	37,4	44,1	18,5

Iš lentelės matyti, kad pirmuoju atveju – dėl to, kad lietuvių atlikėjai tarptautiniuose konkursuose dainuotų lietuviškai – respondentų nuomonė pasiskirstė tolygiai: trečdalis tam pritartų, trečdalis – ne, o likusieji neturi nuomonės šiuo klausimu. Dauguma studentų (66,4 proc.) mano, kad viešosiose vietose turėtų būti skelbiami lietuviški pavadinimai arba bent jau pateikiami vertimai į lietuvių kalbą.

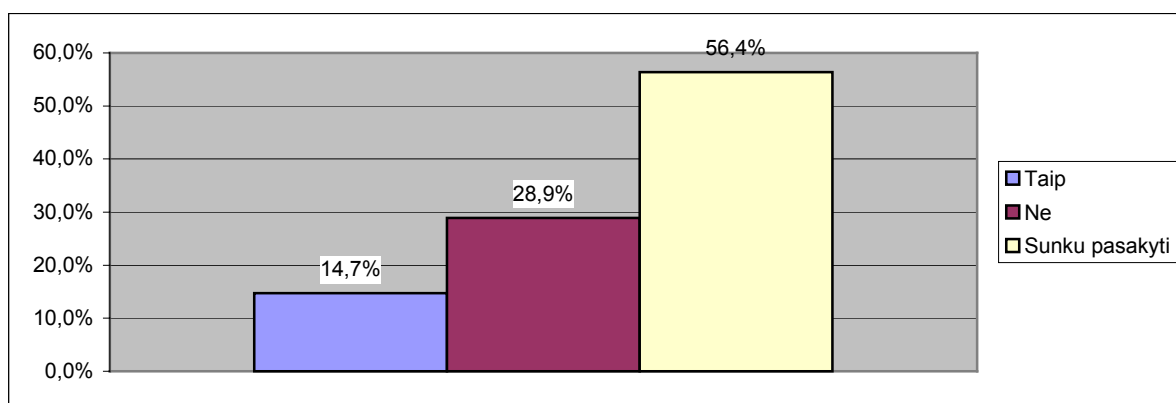
Pastaruoju metu žiniasklaidoje buvo diskutuojama apie tai, ar nevertėtų pradėti rodyti per televiziją užsienio filmų originalo kalba su lietuviškais subtitrais, kaip tai daroma kai kuriose Vakarų valstybėse, pavyzdžiui, Skandinavijoje. Vieni teigia, kad tokiu būdu lengviau išmokstamos užsienio kalbos, kiti (pvz., kalbininkai) tam priešinasi, ne, pasak jų, diktorius skaitomas lietuviškas tekstas lavina taisyklingo kirčiavimo įgūdžius, padeda praturtinti televizijos žiūrovo žodyną ir pan. Nacionalinio radijo ir televizijos antrasis kultūrai skirtas kanalas kai kuriuos filmus jau pradėjo transliuoti originalo kalba. Šio magistro tyrimo metu apklausti respondentai, atsakydami į šį klausimą, pasiskirstė tolygiai: apie 40 proc. tam pritartų ir tiek pat prieštarautų.

Lietuvoje, kaip ir kitose Vakarų valstybėse jau ne vieną dešimtmetį pastebimas domėjimasis pasaulio tikėjimais, gyvavusiai iki krikščionybės įsigalėjimo. Mokslininkai šią tendenciją sieja su mažėjančiu tradicinės religijos vaidmeniu šiuolaikinio žmogaus gyvenime bei sparčia industrializacija, labai užaštrinusia gamtos ir žmonių kuriamo pasaulio prieštarą. “Šiuolaikinio religingumo tyrinėtojų tvirtinimu, svarbia priežastimi, kodėl stiprėja alternatyvų tradiciniam religingumui paieška, yra tai, jog didelė dalis žmonių nebesugeba atrasti gyvo santykio su religine tradicija, kurioje yra gimę, ją suvokia tik kaip kultūrinę žymę”⁶⁴. Paskutinio gyventojų surašymo duomenimis, 1270 (0,04 proc.) Lietuvos gyventojų teigia, kad išpažįsta senovės baltų tikėjimą. 1992 metais “Romuvos” etnokultūrinis judėjimas tapo religiniu ir Lietuvoje buvo įregistruota pirmoji religinė bendruomenė, siekianti tęsti

⁶⁴ Navickas A. Senovės baltų tikėjimas šiandieninėje Lietuvoje? – Prieiga per internetą 2006 05 18. - <http://www.religija.lt/content/view/49/34/>

senovės baltų tikėjimą. “Romuvos” tikėjimo pagrinduose sakoma: “bendrija tęsia prigimtinio senojo baltų tikėjimo tradicijas, siekia santarvės ir darnos su Dievu ir Dievais, su protėviais, gamta ir žmonėmis, iškelia gamtos, kaip akivaizdžios dieviškumo apraiškos, šventumą, ugdo baltų tradicinį dorovinį gyvenimo būdą, savą kelią dieviškumo link, sukurtą per daugelį amžių”⁶⁵.

Šio sociologinio tyrimo metu VPU studentams reikėjo atsakyti į klausimą ar jie sutiktų, kad Baltų religija būtų pripažinta tradicine religija. Buvo gauti tokie rezultatai (žr. 15 paveikslą):



15 pav. Atsakymai į klausimą “Ar Baltų religiją reikėtų pripažinti tradicine?”

Dauguma respondentų neturi nuomonės apie tai ar Baltų religiją reikėtų pripažinti tradicine. Trečdalis respondentų tam prieštarautų, o 14,7 proc. pritartų. Iš gautų atsakymų galima būtų spręsti, kad daugumai apklaustųjų studentų šis klausimas nėra aktualus.

4.5. Studentų emigracinės ir profesinės nuostatos

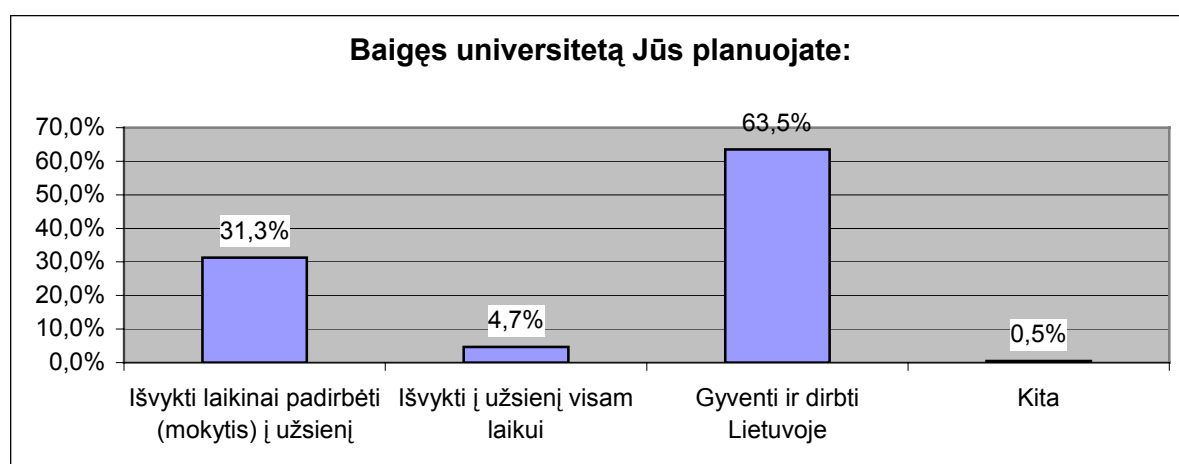
Ankstesniuose tyrimo skyriuose buvo minėta, kad dauguma šio tyrimo respondentų kaip vieną pavojingiausių Lietuvai reiškinių nurodo emigraciją į užsienio šalis, ypač jaunų žmonių. Apie šią problemą pastaruoju metu aktyviai diskutuojama žiniasklaidoje, valdžios sluoksniuose. Remiantis statistika, per penkiolika metų legaliai emigravo per 334 tūkst. gyventojų. 2005 metais apie išvykimą deklaravo 15,6 tūkst. žmonių, spėjama, kad nelegaliai emigravo dar dukart tiek Lietuvos gyventojų (iš viso apie 40 tūkst.)⁶⁶. Nurodomos šios

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ Dumčius A. Ar išliks lietuvių tauta? – Kauno diena. – prieiga per internetą 2006 05 18: <http://www.kaunodiena.lt/lt/?id=6&aid=37576>

pagrindinės emigracijos iš Lietuvos priežastys: “nuoseklios valstybės politikos šiems procesams valdyti nebuvimas, nepalankių socialinių, ekonominių ir psichologinių motyvacijų gyventi Lietuvoje, ypač jaunimui, susidarymas, tautinio mentaliteto silpnėjimas. Prarandamas pasitikėjimas savo valstybe, nes daugelio netenkina socialinis neteisingumas ir nemorali politika, kai nuvertintas darbas, mažos asmeninės pajamos ir nėra pakankamos pagalbos ligos, nedarbo ir senatvės atvejais. Jauni žmonės jaučiasi nereikalingi, netiki savo perspektyva, ypač siekiant profesinės karjeros”⁶⁷. Seimo Žmogaus teisių komitete buvo priimta rezoliucija “Dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti”. Joje politinėms partijoms ir Prezidentui buvo pasiūlyta emigracijos mažinimą paskelbti pagrindiniu nacionaliniu tikslu, o Vyriausybei – sukurti ir vykdyti nuoseklią ilgalaikę valstybės politiką emigracijos procesams valdyti ir finansuoti.

Šio magistro darbo tyrimo metu respondentų buvo teiraujama, ką jie planuoja veikti baigę universitetą. Buvo gauti tokie rezultatai (žr. 16 paveikslą):

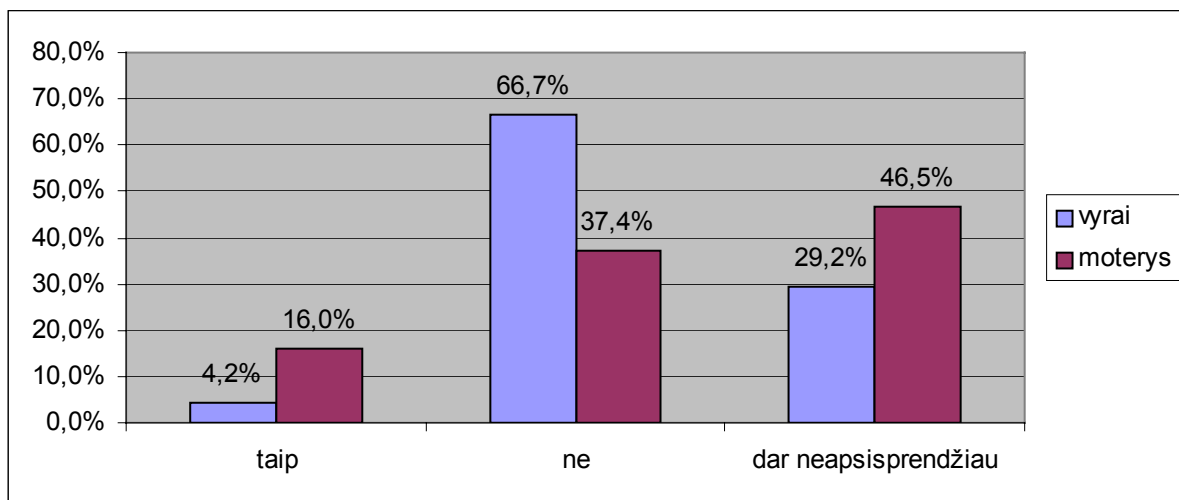


16 pav. Respondentų emigracinės nuostatos

Išvykti į užsienį visam laikui planuoja tik 4,7 proc. apklaustų studentų, 31,3 proc. planuoja išvykti padirbėti (mokyti) tik laikinai. 63,5 proc. respondentų norėtų gyventi ir dirbti Lietuvoje. Šie rezultatai tik patvirtina prieš tai išvardintas problemas, kurių svarbiausia ta, kad jaunimas važiuoja į užsienį, nes nesitiki Lietuvoje gauti gerai apmokamą darbą, net ir įgiję aukštąjį išsilavinimą. Viena studentė prie šio klausimo parašė komentarą: “Nežinau, jei nerasiu gero darbo, tai išvyksiu visam laikui į užsienį!!!”

⁶⁷ Ten pat.

Vilniaus pedagoginis universitetas iš kitų Lietuvos universitetų išsiskiria tuo, kad būtent jame rengiama daugiausiai būsimų vidurinių mokyklų mokytojų. Deja, Lietuvoje ši profesija taip pat išgyvena ne pačius geriausius laikus. Mokytojo darbas yra sunkus, labai atsakingas, bet mažai apmokamas. Dėl šios priežasties yra smarkiai kritęs šios profesijos prestižas. Tyrimo metu apklausti studentai turėjo atsakyti į klausimą, ar baigę universitetą jie planuoja dirbti pedagoginį darbą.



17 pav. Atsakymai į klausimą “Ar baigęs universitetą planuojate dirbti pedagoginį darbą?”

Iš 17 paveikslo matyti, kad pedagoginį darbą dirbti planuoja tik labai maža dalis studentų (ypač vyrų). Daugiausiai vyrų atsakė, kad tokio darbo jie dirbti neplanuoja, didesnė dalis VPU studentų dar nėra apsisprendusios.

IŠVADOS

Apibendrinti tyrimo rezultatai patvirtino hipotezę, kad globalizacijos procesai provokuoja tautiškumo tęstinumą bei parodė, kad dauguma VPU studentų domisi tautinių vertybių išsaugojimu. Atlikus tyrimą, galima daryti šias išvadas:

Iki šiol socialiniuose moksluose nėra vieningos tautos ir tautiškumo sąvokų traktuotės. Įvairių autorių koncepcijos dažnai persidengia, todėl aiškių skirtumų tarp jų nėra. Išsiskiria užsienio mokslininkų, pabrėžiančių istorinį tautiškumo tęstinumą ir atskleidžiančių jo santykinę situacinę prigimtį, nuomonės. Daugelyje apibrėžimų atsispindi tautos ir tautiškumo sąlygiškumas, tautinės savivokos subjektyvumas. Pastebėta, kad tautos sąvoka slypi subjektyviame tautos narių požiūryje į save, į savąjį tapatumą ir tarpusavio priklausomybę. Žmonių rasę ir gentį galima apibūdinti objektyviai, o tautybę žmogus nusako subjektyviai, jai priskirdamas ir save.

Lietuvos integracija į Europos Sąjungą ir su tuo susiję globalizacijos procesai provokuoja naujus iššūkius lietuvių tautinei savivokai: iškyla niveliacijos grėsmė. Šioje situacijoje mokslininkai išvelgia dvi galimas pasekmes: tautinio savitumo praradimą arba priešingai - tautinės savivokos stiprėjimą, kaip reakciją į išnykimo grėsmę. Dauguma autorių sutinka, kad globalizacija neišvengiamai linkusi išryškinti socialinius ir kultūrinius skirtumus, nes nacionalinis tapatumas vienintelis šiuolaikinėje visuomenėje dar sugeba sukelti visuotinį entuziazmą ir politinį solidarumą. Kuo platesnė tautinių kultūrų įvairovė - tuo turtingesnė civilizacija.

Svarbiausiu tautiškumo nuostatų vystymąsi lemiančiu veiksniumi galima laikyti socializaciją. Individas patiria šeimos, draugų, mokyklos, universiteto, masinių informavimo priemonių, politinio elito įtaką. Jos dėka formuojasi individo tautinės nuostatos ir vertybės. Todėl siekiant išsaugoti tautinį savitumą, labai svarbu stiprinti tautinį auklėjimą visose minėtose visuomeninio gyvenimo srityse.

Daugumos VPU socialinių ir humanitarinių mokslų studentų nuomone, žmogaus tautybę apsprendžia tėvo, motinos tautybė ir gimtoji kalba – tai yra objektyvūs veiksniai, lemiantys individo priklausomybę kuriai nors tautai. Sunkiau apsispręsti žmonėms, gimusiems mišrioje šeimoje. Tyrimas parodė, apie 95 proc. respondentų labai svarbu taisyklingai rašyti, skaityti ir kalbėti savo gimtąja kalba. Tai patvirtina, kad kalba yra viena reikšmingiausių tautinių vertybių.

Beveik 90 proc. respondentų parašė, kad jie didžiuojasi savo tautybe (jų tarpe buvo ir tautinių mažumų atstovai). Susumavus rezultatus pagal atskiras tautybes paaiškėjo, kad

respondentų pasididžiavimas tautybe nėra labai įtakojamas priklausomybės tautinei daugumai ar mažumai: 10,3 proc. lietuvių ir 14,5 proc. kitų tautybių atstovų nesididžiuoja savo tautybe, šis skirtumas nėra reikšmingas. Daugiau nei 60 proc. respondentų pasididžiavimą savo tautybe sieja su aukštu kultūros lygiu, siekiu išsaugoti savo kultūrą, papročius ir tradicijas. O nusivylimą savo tautiečiais respondentams kelia žymus dvasinis nuosmukis: paplitęs girtavimas, narkomanija ir pan.

Tyrimas parodė, kad respondentai yra pakankamai tolerantiški kitų tautybių žmonių atžvilgiu. Maždaug trečdalis respondentų atsakė, kad jie būtų nei patenkinti, nei nepatenkinti, jeigu jiems artimam žmogui pirštųsi kitos tautybės ar net rasės žmogus. Išimtis – musulmonų religiją pripažįstantys asmenys. Juos priimti į savo šeimą kategoriškai atsisakytų net 75,8 proc. apklaustųjų. Visai kitaip respondentai buvo nusiteikę JAV ir kitų Vakarų valstybių piliečių atžvilgiu (neskaitant juodaodžių – kitos rasės žmonių). Nemaža dalis tokiu atveju būtų patenkinti ar net labai patenkinti. Taip pat jaustųsi respondentai ir tuo atveju, jeigu jiems artimas žmogus susituoktų su kitos tautybės Lietuvos piliečiu.

Kaip didžiausią pavojų Lietuvos valstybei ir lietuvių tautos išlikimui respondentai nurodė masinę jaunų žmonių emigraciją. Respondentų nuomone, labiausiai tautiškumo išsaugojimo problemą padėtų spręsti tautinio auklėjimo šeimoje ir mokykloje stiprinimas bei didesnis žiniasklaidos ir Vyriausybės dėmesys šiai problemai.

Tyrimas parodė, kad respondentai yra patenkinamai susipažinę su lietuviams brangiomis vietomis. Dauguma yra buvę Trakų ir Gedimino pilyse, tačiau Kernavės draustinyje lankėsi tik pusė apklaustųjų. Kita vertus laisvų atsakymų į šį klausimą gausa byloja apie tai, kad respondentai žino nemažai lietuviams brangių vietų, jie didžiuojasi gražia Lietuvos gamta, istorinėmis vietomis ir pan. Savo šalies folklorinėmis tradicijomis domisi arba norėtų pasidomėti beveik pusė apklaustųjų: apie 40 proc. studentų norėtų kaip laisvai pasirinkamą dalyką pasimokyti universitete lietuviškų amatų, lietuvių liaudies šokių ir mitologijos.

Du trečdaliai apklaustų studentų planuoja gyventi ir dirbti Lietuvoje, trečdalis – laikinai išvykti į užsienį padirbėti ar pasimokyti. Vos 5 proc. planuoja išvykti į užsienį visam laikui. Kaip pagrindinę jaunimo emigracijos priežastį respondentai nurodo menkas galimybes gauti gerai apmokamą darbą, net ir turint aukštąjį išsilavinimą. Mažai apmokamas Lietuvoje yra ir mokytojo darbas. Tyrimas parodė, kad baigę Vilniaus pedagoginį universitetą, pedagoginį darbą dirbti planuoja vos penktadalis respondentų.

SUMMARY

THE TRAITS OF YOUNG PEOPLE NATIONAL IDENTITY: VILNIUS PEDAGOGICAL UNIVERSITY CASE

This work is an investigation of the traits of young people national identity. Growing young people emigration, dangerous invasion of Western culture, illiteracy among young people and other complex processes – all this stimulates to investigate the national identity of young people – the group, which could be very much influenced by various new streams.

Formulating the problem and trying to definite special concepts different works of Lithuanian and foreign authors were analyzed.

For the empirical investigation the questionnaire was made for the students Vilnius Pedagogical University social and humanitarian department. 211 respondents were interrogated.

The investigation reveled that processes of globalization provokes the continuation of national identity, and showed, that the majority of VPU students are interested in preservation of national values.

The general factor of national values development is a socialization. Every person feels the influence of family, friends, school, university, media. And all this shapes the individual national values. That's why, if we want to preserve the national identity, we must to reinforce the national training in all this fields.

The majority of VPU students believe, that person's nationality depends on his parents mothers language – this is the decisive factor of nationality. More than 90 % of respondents ate proud of their nationality. More than 60 % are proud of high cultural level of their country and have the intention to preserve national tradition and culture. The reasons of disappointment are – drugs and alcohol among young people.

One of the most dangerous things for national surviving is a massive emigration. The majority or respondents believe, that national identity could be reinforced by the family, school and media. The general reason for emigration are very low chances to get a well paid job even having a high intelligence.

LITERATŪRA

1. Anderson B. Įsivaizduojamos bendruomenės (apmąstymai apie nacionalizmo kilmę bei plitimą). – Vilnius: Baltos lankos, 1999.
2. Antinienė D. Lietuvos studentijos tautinio tapatumo nuostatos ir raiška. Daktaro disertacija. – Kaunas, 2005.
3. Bath F. Introduction. In F. Bath (Ed.), *Ethnic groups and boundaries*. – Boston: Little, Brown, 1969.
4. Bauman Z. Globalizacija: pasekmės žmogui. – Vilnius: Strofa, 2002.
5. Berger P. L., Luckmann T. Socialinis tikrovės konstravimas. – Vilnius: Pradai, 1999.
6. Brubaker R. Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje. – Vilnius, 1998.
7. Connor W. *Beyond reason: the Nature of the Ethnonational Bond // Ethnic and Racial Studies*, 1994.
8. Gellner E. Tautos ir nacionalizmas. – Vilnius: Pradai, 1996. - p. - 22.
9. Grigas R. (Red.) Lietuvos socialinės panoramos kontūrai. – Vilnius, Filosofijos ir sociologijos institutas, 1998.
10. Grigas R. Savasties ieškojimas arba laiškai Amerikos lietuviams. – Vilnius: Margi raštai, 2004.
11. Grigas R. Socialinių įtampų Lietuvoje laukai (kritinė sociologinė XX a. pabaigos panorama). – Vilnius: VPU, 1998.
12. Grigas R. Tautinė savivoka. – Vilnius: Rosma, 2001.
13. Grinius J. Tauta ir tautinė ištikimybė. – Chicago: Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1961.
14. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. – Vilnius: Margi raštai, 2002.
15. Hobsbawm E. J. *Notions and nationalism since 1780. Programme, myth, reality*. – Cambridge: Cambridge University press, 1990.
16. Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. – Vilnius: Eugrimas, 2003.
17. Kavolis V. Žmogus istorijoje. – Vilnius: Vaga, 1994.
18. Kuzmickas B., Astra L. Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė. – Vilnius: Rosma, 1996.
19. Leonas P. Tautiškumas ir nacionalizmas // *Kultūra*, 1933, Nr. 11-12.
20. Leonavičius J. Sociologijos žodynas. – Vilnius: Akademija, 1993.

21. Leonavičius V. Bendruomenės savimonės raida ir tautos sąvokos reikšmės // Sociologija: minties virsmas, 1999/3 (5). – p. 33-45.
22. Lewi-Strauss C. Rasė ir istorija. – Vilnius: Baltos lankos, 1992.
23. Maceina A. Kultūros sintezė ir lietuviškoji kultūra // Židinys, 1939, Nr. 4.
24. Robertson R. Globalisation: Social theory and global culture. London: Sage, 1992.
Romeris M. Valstybė, T. 1. – Vilnius, 1995.
25. Smith A. D. Nacionalizmas XX amžiuje. – Vilnius: Pradai, 1994.
26. Statkus N. Etniškumas ir nacionalizmas. – Vilnius: VU leidykla, 2003.
27. Statkus N. Tapatybės politika etniniams konfliktams reguliuoti. – Vilnius, 2004.
28. Šalkauskis S. Tautybė, patriotizmas ir lietuvių tautos pašaukimas. – Kaunas, 1928.
29. Tamošiūnas T. Edukacinis kryptingumas įvairiautėje aplinkoje. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2000.
30. Tautinės tapatybės dramaturgija: lietuvių tautinis identitetas ir integralumas kintančiame pasaulyje. Sud. R. Grigas. – Vilnius: VPU leidykla, 2005.
31. Tismaneanu V. Išsivadavimo fantazijos: Pokomunistinės Europos mitai, demokratija ir nacionalizmas. – Vilnius: Mintis, 2003.
32. Tomlinson J. Globalizacija ir kultūra. – Vilnius: Mintis, 2002.
33. Weber M. Economy and Society. - New York: Bedminster Press, 1921.
34. Бергер П. Л., Бергер Б., Коллинз Р. Личностно-ориентированная социология. – Москва: Академический проект, 2004.
35. Dumčius A. Ar išliks lietuvių tauta? – Kauno diena. – prieiga per internetą 2006 05 18: <http://www.kaunodiena.lt/lt/?id=6&aid=37576>
36. Europos Sąjungos sutartis (Mastrichto sutartis). 1992 02 07 (įsigaliojo nuo 1993 11 01). - http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32156&p_query=&p_tr2=0
37. Navickas A. Senovės baltų tikėjimas šiandieninėje Lietuvoje? – Prieiga per internetą 2006 05 18. - <http://www.religija.lt/content/view/49/34/>

Anketa

Gerbiamas studente, šios apklausos tikslas – išsiaiškinti VPU studentų požiūrį į Lietuvą, lietuviškumą. Apklausa yra anoniminė, todėl galite drąsiai reikšti savo nuomonę. Prašome atsakyti į visus anketoje pateiktus klausimus, apibraukiant Jums tinkantį atsakymo variantą, o kai kur įrašant ir platesnį komentarą.

Dėkui už bendradarbiavimą!

1. Įvertinkite kiek Jums svarbūs šie dalykai:

(pažymėkite kiekvienoje eilutėje)

	Labai svarbu	Pakankamai svarbu	Beveik nesvarbu	Visai nesvarbu	Sunku pasakyti
1.Priklausyti kokiam nors tautai	1	2	3	4	5
2.Būti patriotu	1	2	3	4	5
3.Taisyklingai kalbėti savo gimtąja kalba	1	2	3	4	5
4.Taisyklingai skaityti savo gimtąja kalba	1	2	3	4	5
5.Taisyklingai rašyti savo gimtąja kalba	1	2	3	4	5
6. Savo valstybės sienų vientisumo išsaugojimas	1	2	3	4	5
7.Domėtis savo tautos praeitimi ir istorija	1	2	3	4	5
8.Gyventi savo gimtojoje šalyje	1	2	3	4	5

2. Kurie iš toliau išvardintų veiksnių lemia žmogaus tautybę?

(pažymėkite kiekvienoje eilutėje)

	Iš esmės lemia	Iš dalies lemia	Beveik nelemia	Neturi jokios įtakos	Sunku pasakyti
1.Tėvo tautybė	1	2	3	4	5
2.Motinos tautybė	1	2	3	4	5
3.Gyvenamoji vieta	1	2	3	4	5
4.Gimtoji kalba	1	2	3	4	5
5.Emocinis ryšys su tauta	1	2	3	4	5
6.Dalyvavimas tautos politiniame gyvenime	1	2	3	4	5
7.Tautos kultūrinių tradicijų prisilaikymas	1	2	3	4	5
8.Auklėjimas tautos tradicijų dvasia	1	2	3	4	5
9.Susirūpinimas savo valstybe	1	2	3	4	5
10. Kita (parašykite):	1	2	3	4	5

3. Kurie iš išvardintų būdo bruožų labiausiai būdingi lietuviams?

(apibraukite 3 svarbiausius)

- | | | | |
|----------------|----------------|--------------------|-----------------------------|
| 1.Darbštumas | 6.Išdidumas | 11.Abejingumas | 16.Įtarumas |
| 2.Meilė gamtai | 7.Drąsa | 12.Religingumas | 17.Egoizmas |
| 3.Santūrumas | 8.Sąžiningumas | 13.Tingumas | 18.Vaišingumas |
| 4.Meilė dainai | 9.Pavydumas | 14.Šykštumas | 19.Pataikūniškumas |
| 5.Atsakingumas | 10.Agresyvumas | 15.Savanaudiškumas | 20.Kita (parašykite): |

4. Kurie iš ankščiau išvardintų būdo bruožų, Jūsų nuomone, būdingi:

(Irašykite eilės numerius iš 3 klausimo)

1. Aukštaičiams 3. Žemaičiams
2. Dzūkams 4. Sūduviečiams (suvalkiečiams)

5. Ar Jūs didžiuojatės savo tautybe?

1. Taip 2. Ne

6. Kas, Jūsų nuomone, turėtų skatinti pasididžiavimo savo tauta jausmą?

(nurodykite ne daugiau 3 variantų)

1. Turtinga ir garbinga tautos istorija
2. Graži, turtinga kalba
3. Aukštas kultūros lygis
4. Teigiami tautiečiams būdingi būdo bruožai (pvz.: darbštumas, dosnumas, drąsa ir pan.)
5. Meilė tėvynei, siekimas išsaugoti savo kultūrą, papročius, tradicijas
6. Kova už nepriklausomybę
7. Kita (parašykite):

7. Kokios priežastys, Jūsų nuomone, skatintų nusivylimo savo šalies piliečiais jausmą?

(nurodykite ne daugiau 3 variantų)

1. Lietuvoje labai daug įvairiausių skandalų įvairiais lygmenimis
2. Socialinė nelygybė
3. Žymus dvasinis nuosmukis: paplitęs girtavimas, narkomanija, prostitucija, prekyba žmonėmis, atsakomybės už savo veiksmus stoka ir pan.
4. Nusikalstamas kai kurių Lietuvos piliečių elgesys užsienyje
5. Lietuvoje gyventi nesaugu
6. Žmonės negerbia tautinių vertybių (nemoka taisyklingai rašyti, kalbėti valstybine kalba, nežino šalies papročių, tradicijų ir pan.)
7. Kita (parašykite):

8. Kas, Jūsų nuomone, kelia pavojų lietuvių tautiškumo išsaugojimui?

(nurodykite 3 svarbiausias grėsmes)

1. Globalizacijos procesas ir su tuo susijęs neišvengiamas kultūrų susiliejimas
2. Labai didelė, ypač jaunų žmonių, emigracija į užsienio šalis
3. Bloga demografinė situacija: mažėja gimstamumas, mažėja natūralus gyventojų prieaugis, visuomenė sensta
4. Lietuvos jaunimas labai imlus vakarietiškos masinės kultūros invazijai
5. Lietuvos valdžia per mažai skiria dėmesio ir lėšų tautinių vertybių išsaugojimui ir vystymui
6. Lietuvoje labai silpnos visuomeninės organizacijos (profsąjungos ir pan.), jų veikla tautiškumo ugdyme nedidelė
7. Lietuvos kaimo sunykinimas ir tuo pačiu žymus tautinių vertybių ir tradicijų saugotojų praradimas
8. Lietuvos inteligentijos pasyvumas
9. Per didelis materialinių vertybių sureikšminimas
10. Kita (parašykite):

9. Kurie iš šių veiksnių, Jūsų nuomone, galėtų prisidėti prie lietuviškumo išsaugojimo?

(nurodykite 3 svarbiausius)

1. Etnokultūros centrų steigimas prie rajonų ir seniūnijų kultūros namų
2. Tautinio auklėjimo šeimoje stiprinimas
3. Daugiau dėmesio tautiškumo puoselėjimui turėtų būti skiriama mokyklose
4. Tautinės kultūros puoselėjimui turi daugiau dėmesio skirti nevyriausybines organizacijas
5. Vyriausybė turi remti ir skirti daugiau lėšų etnokultūros plėtrai
6. Daugiau dėmesio tautiškumui turėtų skirti žiniasklaida, ypač televizija
7. Prie etnokultūros plėtotės daugiau turėtų prisidėti bažnyčia
8. Kita (parašykite):

10. Kaip Jūs reaguotumėte, jei Jums arba Jums artimam žmogui – seseriai, broliui, artimam draugui arba draugei pirštusi: (pažymėkite kiekvienoje eilutėje)

	Būčiau kategoriškai prieš	Būčiau nepatenkintas	Būčiau patenkintas	Būčiau labai patenkintas	Man vis vien
1. Kitos rasės žmogus, pvz., juodaodis	1	2	3	4	5
2. Kitos tautybės žmogus, pvz., čekas	1	2	3	4	5
3. Kito tikėjimo žmogus, pvz., musulmonas	1	2	3	4	5
4. Vakarų valstybės, pvz., JAV, pilietis	1	2	3	4	5
5. NVS (buvusios Sovietų Sąjungos) pilietis	1	2	3	4	5
6. “Trečiojo pasaulio”, pvz., Indijos pilietis	1	2	3	4	5
7. Lietuvos pilietis, bet ne Jūsų tautybės	1	2	3	4	5

11. Kokias pasekmes, Jūsų nuomone, gali turėti mišri santuoka?

(nurodykite tris reikšmingiausias)

1. Vaikai gali nebemokėti tėvų protėvių kalbos
2. Pameršime savo tautos papročius, tradicijas
3. Vaikai nuo mažens mokės mažiausiai 2 kalbas (tėvo ir motinos)
4. Gims gabesni, atsparesni ligoms vaikai
5. Kils nesutarimų dėl gyvenimo būdo skirtumų
6. Atsiraa proga dažniau keliauti, pvz., lankyti gimines iš kitų kraštų
7. Kita (parašykite):

12. Kurie reiškiniai, Jūsų nuomone, pavojingiausi Lietuvai šiuo metu?

(apibraukite 3 svarbiausius)

- | | | |
|----------------------------|-------------------------|--|
| 1. Alkoholizmas | 6. Gimstamumo mažėjimas | 11. Įvairios užkrečiamos ligos (AIDS, “Paukščių gripas” ir pan.) |
| 2. Narkomanija | 7. Emigracija | 12. Kita (parašykite): |
| 3. Nusikalstamumas | 8. Nedarbas | |
| 4. Tarptautinis terorizmas | 9. Aplinkos užterštumas | |
| 5. Nutautėjimas | 10. Skurdas | |

13. Kaip Jūs įsivaizduojate inteligentišką žmogų?

(pažymėkite kiekvienoje eilutėje)

Ar svarbu, kad inteligentas:	Labai svarbu	Svarbu	Nesvarbu	Visai nesvarbu	Sunku pasakyti
1. Būtų išsimokslinęs	1	2	3	4	5
2. Orientuotųsi savo šalies istorijoje	1	2	3	4	5
3. Būtų susipažinęs su savo krašto folklorinėmis tradicijomis	1	2	3	4	5
4. Dalyvautų visuomeniniame gyvenime	1	2	3	4	5
5. Mokėtų svetimų kalbų	1	2	3	4	5
6. Pripažintų vakarietišką gyvenimo būdą	1	2	3	4	5
7. Būtų mandagus	1	2	3	4	5
8. Gerai, tvarkingai atrodytų	1	2	3	4	5
9. Būtų iniciatyvus, nesibaimintų naujovių	1	2	3	4	5
10. Kita (parašykite):	1	2	3	4	5

14. Ar esate aplankę (pažymėkite kiekvienoje eilutėje):

	Buvau kelis kartus	Buvau vieną kartą	Nebuvau, bet ruošiuosi aplankyti	Nebuvau ir nesiruošiu
1. Etnografijos muziejų Rumšiškėse	1	2	3	4
2. Etnografijos muziejų Vilniuje	1	2	3	4
3. Kernavės draustinį	1	2	3	4
4. Trakų pilį	1	2	3	4
5. Gedimino pilį	1	2	3	4
6. Vaišnoriškių, Šuminų kaimus Aukštaitijos nacionaliniame parke	1	2	3	4
7. Kitas lietuviams brangias vietas (parašykite):	1	2	3	4

15. Ar norėtumėte kaip laisvai pasirenkamą dalyką pasimokyti universitete:

	Taip	Ne	Sunku pasakyti
1. Lietuvių liaudies dainų	1	2	3
2. Lietuvių liaudies šokių	1	2	3
3. Lietuvių mitologijos	1	2	3
4. Lietuvių liaudies amatų: medžio drožimo, metalo kalybos, audimo ir pan.	1	2	3
5. Kita (parašykite):	1	2	3

16. Ar Jūs pritartumėt, kad:

	Taip	Ne	Sunku pasakyti
1. Lietuvių atlikėjai Eurovizijoje ir kituose tarptautiniuose konkursuose dainuotų lietuviškai	1	2	3
2. Greta viešbučių, barų ir kitų viešų įstaigų užsienietišku pavadinimų būtų pateikiami jų vertimai į lietuvių kalbą	1	2	3
3. Per televiziją rodomi užsienio filmai būtų transliuojami originalo kalba su lietuviškais subtitrais	1	2	3

17. Koks Jūsų požiūris į šias šventes?

(pažymėkite kiekvienoje eilutėje)

Šventės:	Labai laikiu ir jaučiu dvasinį pasitenkinimą	Švenčiu, bet ypatingo dvasinio pasitenkinimo nejaučiu	Nešvenčiu, bet gerai, kad nereikia eiti į darbą	Esu abejinga(s)
1. Kūčios (gruodžio 24 d.)	1	2	3	4
2. Kalėdos (gruodžio 25 d.)	1	2	3	4
3. Nauji metai (sausio 1 d.)	1	2	3	4
4. Velykos	1	2	3	4
5. Šv. Valentino diena (vasario 14 d.)	1	2	3	4
6. Lietuvos valstybės atkūrimo (vasario 16 d.)	1	2	3	4
7. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo (kovo 11 d.)	1	2	3	4
8. Joninės (birželio 24 d.)	1	2	3	4
9. Mindaugo karūnavimo (liepos 6 d.)	1	2	3	4
10. Žolinė (rugpjūčio 15 d.)	1	2	3	4
11. Halloween'as (spalio 31 d.)	1	2	3	4
12. Vėlinės (lapkričio 1 d.)	1	2	3	4

18. Ar, Jūsų nuomone, Baltų religiją reikėtų pripažinti tradicine religija?

1. Taip 2. Ne 3. Sunku pasakyti

19. Baigęs(usi) universitetą, Jūs planuojate:

1. Išvykti laikinai padirbėti (mokyti) į užsienį
2. Išvykti į užsienį visam laikui
3. Gyventi ir dirbti Lietuvoje

20. Ar baigęs(usi) universitetą planuojate dirbti pedagoginį darbą?

1. Taip 2. Ne 3. Dar neapsisprendžiau

21. Jūsų lytis:

1. Moteris 2. Vyras

22. Kiek Jums metų? (parašykite):

23. Jūsų tautybė (parašykite):

24. Jūsų gimtoji kalba (parašykite):

Ačiū už atsakymus!

*Anketą parengė
VPU Sociologijos magistrantė
Milda Čiužaitė*